

# FARSANG

Az egykori tél és gonosz űző szokások szelídített változatai elevenednek meg a február eleji napokban szerte az országban, hagyományosabb vagy polgáriasultabb formában egyaránt. Ma is szükségét érzik az emberek, hogy legalább egy napra vagy egy hét végére feje tetejére állítsák a világot, elfelejtsék gondjaikat, s mielőtt a tavasz ünnepére testben és lélekben megtisztulni vágyva bőjtölni kezdenének, még egyszer ki-mulassák magukat.

Valamikor különösen nagy szerepe volt a farsangnak, a karneváloknak. Idehaza sokfelé szerveznek többé-kevésbé hagyományos farsangi mulatságot, hiszen sok az eladó sorba serdült szép leány, jó lesz ráirányítani a fiatalemberek figyelmét, meg aztán az elmúlt időszaknak sok koloncától is megszabadulhatunk, ha a farsang temetésével a bennünk rejtőzködő gonoszt is eltemetjük. Valahogyan úgy, ahogy például a torockóiak teszik. Dramatizált és nagyon látványos népszokásuknak egy fontos szereplője: a cigánypap. Aki az udvari bolondokhoz hasonlóan még a királyoknak is megmondhatja az igazságot. Alkalmi prédikációjában felsorolja az elmúlt esztendő eseményeit, kibeszéli a közösség számára fontos történeteket: ki, kivel, hol, mikor, miért vagy miért nem... Megkapja a magáét a bíró, a pap, a rendőr, nagygazda, kisgazda, mindenki, aki kilógott a hagyományos szemlélet szerint valamilyen sorból. És még csak megharagudni sem szabad rá.

A tavalyi decemberi népszavazást megelőző ízléstelen kurtány-



Torockói farsangtemetés – Vas Géza felvétele

félszáz éves tapasztalata ellenére. Mint ahogyan azt se tessék nekik elhinni, még ha kormányfő vagy pártelnök is mondja, hogy a legújabb kor legnagyobb népvándorlása indult volna meg, ha igennel szavaznak. Mire is? Hogy alkosson-e meg egy törvényt a magyar országgyűlés. Ugyanannyi a valóságtartalma a nyolcszázezer kol-duló-éhenkórász határon túlnak. A tényleges áttelepülők számánál nagyságrenddel több őshonos csőlakóról gondoskodnak a székesfővárosban.

Arra a szemenszedett hazugságra pedig, hogy mennyibe is kerülne én a magyar szavazó polgárnak, ha elismernék kolozsvári létemre magyar állampolgárságot – ahogy erre felé mondani szokták – rá is lehet könyökölni. De ez nem egyszerű füllentés, amit bocsánatkéréssel el lehet in-

lepődni azon, hogy a továbbiakban egyetlen szavát sem hiszem el. És nemcsak én érzek közvetlen párhuzamot, szellemi rokonságot Kádár János kolozsvári dicstelen szereplésével.

Lehet, hogy pártpolitikailag pillanatnyi sikerként könyvel el az eredménytelen népszavazást, de a magyar baloldali gondolkodásnak hosszú távon rengeteget ártott a felelőtlen handabandázás. Nyilván nem egyforma közegben szocializálódtunk, de annyit el lehet mindenféle elnök a politika útvesztőiben kevésbé járatos alulírottnak, hogy hazugságra nem épülhet tartósan semmi. És ez a nem ez nem igen, mint ahogyan köpönyegét ide-oda próbálta for-gatni egy tévéinterjúban.

A népszavazás eredménytelenségével kár a kelleténél többet foglalkozni. Azt mutatta meg,

# *A Romániai Magyar Dalosszövetség jubileumi közgyűlése*

## **Tegyünk mindent meg zenei műveltségünkért!**

Mindenekelőtt köszönetemet fejezem ki a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Communitas Alapítvány, az Illyés Közalapítvány anyagi, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület anyagi és erkölcsi támogatásáért, amelyek nélkül lehetetlen lett volna megünnepelni a Romániai Magyar Dalosszövetség újjáalakulásának 10. évfordulóját. Ez az évforduló jelzi azt, hogy az 1921-ben Brassóban létrehozott szövetség él, eredményes munkát végez és az elődeink célkitűzéseit elfogadva tevékenykedik.

Kodály Zoltán Százéves terv című írása minket erősít munkánkban. „Cél: magyar zenekultúra. Eszközünk: a zenei írás olvasás általánossá tétele az iskolán keresztül – és mi ezt igyekszünk énekkarainkon is. A magyar zenei szemlélet öntudatra ébresztése a művészi nevelésben csakúgy, mint a közönségnevelésben. A magyar zenei közízlés felemelése, folyamatos haladás a jobb és magyarabb felé. A világirodalom remekeinek közkinccsé tétele, eljuttatása minden rendű és rangú emberhez.”

Kodály ezt 1947-ben vetette papírra. Még hozzáfűzte: „Remélhetjük, hogy mire 2000-et írunk, minden általános iskolát végzett gyermek folyékonyan olvas kottát”. Mi tudjuk legjobban, hogy gyermekeink mennyire sajátítják el az iskolában a kottaolvasást. Ne feledjük, még van 43 évünk, hogy a százéves tervben megfogalmazottakat eredményesen elvégezzük! Vajon képesek leszünk erre, legalább énekkarainkban? Rajtunk múlik! Tegyük mindent meg zenei műveltségünkért!

Mint említettük a legfontosabbnak tartott együttlét, egymás megismerése az énekkari találkozókra lehetséges. Az év folyamán sor került a következő rendezvényekre: a Kolozsvári Református Monostori Templomi Kórustalálkozó; Karácsonyváras Káoszönűfaluban; Alcsíki Egyházzenei Kórustalálkozó;

lálkozót szervezték. Majdnem minden találkozón meghívott vendégkórus is jelent a határainkon túlról.

Az országos vagy regionális kórustalálkozók alkalmat nyújtanak az összehasonlításra. Ha csak az utolsó 5-6 év műsorait elemezzük, örömmel tapasztaljuk az énekkaraink műsorában az igényesebb műveket. Ezek műsorra tűzése magával hozta az énekarok technikai és hangszíni fejlődését. Karvezetői tanfolyamaink eredménye az igényesebb művek megválogatása. Ha ezelőtt tíz évvel alig vagy csak nagy ritkán szólaltak meg Kodály, Bartók vagy Bárdos művek, most nem ritka a bemutatásuk: Kodály Felszállott a páva, Sík Sándor Te Deuma, Jézus és a kufárok, Jelenti magát Jézus, 150. zsoltár, Ének szent István királyhoz, Táncnóta, Kocsár Miklós: Hegyet hágék, vagy Bartók: Levél az otthoniakhoz, Bolyongás, Cipósütés, Csujogató, Resteknek nótája, Bárdos Lajos: Istené az áldás, Rutafa, számtalan népdalfeldolgozás, de nem idegenkednek Szokolay Sándor, Halmos László, Farkas Ferenc, Gárdonyi Zoltán, Karai József, Ligeti György, vagy hazai zeneszerzőink munkáitól sem. Minden énekkarnak illetve karnagynak megvan a kedvenc zeneszerzője és igyekszik munkáit népszerűsíteni. Ez így nagyon helyénvaló is, megszólaltatni a műveket a műveket a zeneszerzők jelenlétében.

Kórusaink jelenléte a fesztiválokon, határon túli fellépéseik a Kárpát-medencében, magukkal hozzák a várt művészi színvonal emelkedését. Ez a javulás most jelentkezik valóban. Türelemmel kell lennünk nem csak az együtteseinkhez, de a karvezetőkhez is. Sajnálattal vettük tudomásul, hogy frissen végzett zenepedagógusainknak nincs magyar kóruskultúrája, nem ismerik a magyar kórusműveket, de sajnos ez jellemző a hangszerrel végzett zenetanárainkra is. Feladatunknak kell tekintenünk ezen művek bemu-

egyszer-kétszer megfordulnak a határon túli városokban, vagy az aranyosgyéresi református énekkar (karnagy Szabó Zsombor), akik az utóbbi két évben szép fejlődést mutatnak és testvérkórusuknak a Recski Mátrai Visszhangok Vegyeskarát választották; a Tordaszentlászló énekkara a nagyatádi énekkarral tart már régi kapcsolatot.

Énekkaraink egyre bővülő repertoárja az egyházi évet a liturgiákban egykor vagy most használt művekkel egészíti ki, és évfordulókhöz érve, vagy nemzeti ünnepeinket megülve választják ki a nagy irodalomból a számukra elsajátíthatókat. Énekkaraink öregszenek. Friss, megújító tagokat kell toborozni, hogy a lemorzsolódást pótoljuk. Így az elsajátított repertoár egy idő múlva felújításra szorul. Nem könnyű feladat, ezért az énekkari tagok is kell hogy váljalják az új tagok bevonását.

Énekkari tevékenységünk mellett a népdal szeretetéről is szólnunk kell. A legszebb feladatot a szatmárnémeti Hajnal akar lenni népdaléneklési verseny megszervezése jelenti, amelynek oroszlánrésze Fejér Kálmán és Csirák Csaba vállára nehezedik. A Szent-Györgyi Albert Társaság a szövetségünkkel együtt rendezi ezt a vetélkedőt. Országos jellege biztosítja a régiók jelenlétét. A jövőben idejében kell elkezdennünk a szervezést, ami szintúgy nem könnyű feladat, ha az anyagi támogatás későre érkezik. Az idén szövetségünk nem tudott egy díjat sem felajánlani, mindent a szatmári Szent-Györgyi Albert Társaság gazdálkodott ki.

Karnagyaink segítségére a Művelődés kiadásában Szivárvány havasán címmel kórusgyűjteményt állított össze Gáspár Attila karnagy-tanár a Művelődés ötvenhat évfolyamában megjelent művekből. Szövetségünk egy-egy példányt ad a tagkórusainak, pótolva a kottahiányt.

Szövetségünk tavaly 2003. november 15-én Csíkszeredában tartotta meg az évi közgyűlését. Utána következett Kolozsváron három énekkari hangverseny, amelyekről a helyi sajtó is beszámolt.

2003. november 22-én az Állami Magyar Operában Dana, Dana címmel énekkari hangverseny hangzott el. Jelen voltak: a csíkszeredai Harmónia kamarakórus Gergely-Simon Ibolya vezetésével, a gyulafehérvári Gróf Majláth Gusztáv Károly Líceumi Szeminárium fiúénekkara, Fodor László karnagyval az élen, a Székely Árpád vezette kolozsvári Református Kollégium vegyeskara, az Aranyosgyéresi Református Vegyeskar és Zsombor, valamint a tordaszent-

2003. december 14-én a kolozsmonostori református templomban felnőtt kórusaink karácsonyt váró énekkari hangversenyen szerepeltek, ahol megünnepeztük a 140 éves Brassói Magyar Dalárdát, Klára Mária karnaggal az élen. Szép éneklésükkel a Mérai Református Egyházközség gyülekezeti énekkara Mezei Tünde, a magyarfenesi vegyeskórus Tóth Guttman Emese, a kisbácsi Református Egyházközség énekkara Péterné Sógor Éva, a Kolozsvár-Kerekdomb Református Énekkara Jankó Anna, valamint a házigazda Kolozsmonostori Református Egyházközség énekkara Kállay Miklós Tünde vezetésével teremtetett ünnepi hangulatot.

Nem tudjuk szóltalanul hagyni és nem értékelni a Hollósy Simon Művelődési Egylet munkáját. Ez az egyesület Máramaros lelkiismerete. Énekkarával, valamint kórustáborával, amelyet minden nyáron megszervez, összegyűjti az ifjúságot Felsővisó, Borsabánya, Aknasugatag és a környező településekről. A táborban pedig az énektanulás mellett magyar nyelv oktatással is foglalkoznak. Így a találkozókön a helyi két énekkar mellé felzárkózik a Borsa, Felsővisó, Nagybecskó, Szigetkamara, Kövesláz énekcsoportja. Ez biztat minket, hogy Beszterce, Szeben, Vajdahunyad, Marosújvár ifjúságát lássuk vendégül a december 4-én szervezett Mikulásváró ifjúsági énekkari találkozón.

Szövetségünk másik kiváló csoportja a Schola Gregoriana Monostorinensis, Jakabffy Tamás Cantus Magisterével. Az idén ünnepeltük I. Nagy Szent Gergely pápa 1400 éves jubileumát. A Római Katolikus Egyház neki tulajdonítja a gregorián éneket, melyet róla neveztek el. Ő alapította a Schola Cantorumot is. Az ünneppel és a mi Scholánk működésével kapcsolatban Jakabffy Tamás számolt be.

A dalosszövetség harmadik társszervezete a rétyi Kovács András Fúvósegyesület, Kelemen Antal igazgató tanár vezetésével. Csak kiváló szervező készsége, időbeosztása, munkabírása eredményezhet olyan kiváló munkát, amilyent az ifjúsággal elért. Minden évben Rétyen közösen szervezzük meg a karnagyképzést, mind énekkarok, mind fúvószenekekarok karnagyainak Magyarországi szakirányítók, karmesterek és itthoni tanárok részvételével. Kéthetes intenzív fúvóshangszer tanítása, napi foglalatossága szaktanárokkal, eredményezi a sikert.

Ez évben hatodik alkalommal, a fúvósegyesület munkájáról Kelemen Antal tanár úr számolt be. Egyre nagyobb fúvószenekekarok addigi állományát

## Guttman Mihály laudációja

2004-ben a Romániai Magyar Dalosszövetség megújulásának 10. évfordulóján a díjkiosztáskor tiszteletbeli elnökünk, Guttman Mihály különös gonddal vigyázott arra, hogy senki se maradjon ki a jutalmazandók népes sorából. Ám egyszer mégis kivételt tett. Önmagával. Eszébe sem jutott, hogy ő maga is szerepelhetne a kitüntetettek sorában, sohasem iktatta magát a díjazottak közé. Valljuk be, bajosan is tehette volna, hiszen nemcsak szerénysége tiltotta, de öndíjazásával öndicséretként furcsa dicsfényt vont volna maga köré. És ebben igazat kell adnunk neki.

De csak félig adhatunk igazat Guttman Mihálynak. Mert az igazság másik felének a háttérbe szorításával már nehezen érthetnénk egyet. Életműve ugyanis – és éppen ez igazságának a másik, az elhallgatott fele – szervesen összeforrt a Romániai Magyar Dalosszövetség múltjával, jelenével, s tegyük hozzá: távlataival is. Egyszóval mindnyájunkkal. Nos, ha mi vagyunk ez a másik fél, akkor nekünk már igazán jogunk van a szeretet eme nagyon szerény formájában, díjazottként is magunk mellett tudni, érezni őt!

Persze, minden minősítés egyben lehatárolás is: valaki ez és nem más, ennyi és nem több. Talán azért gondoltuk, hogy a díjazottak díjazottként az emlékezés lehatárolhatatlan, örökös díjával illessük. Reméljük, megtisztel elfogadásával. Annál inkább reméljük, mert mint mindig, ma is tanítani szeretett a legjobban. Már pedig a ráemlékezés a dalosszövetség jegyében nem lehet más, mint tanító emlékezés.

Jaj annak a népnek, aki nem tud ünnepelni, olvasni, hallgatni, a Siralmak könyvében, és tegyük hozzá, bizony még inkább jaj annak is, aki nem tud visszaemlékezni. Hiszen minden emlékezés kognitív térkép, amely a jövő felé irányít.

Engedd meg nekünk hát, szeretett elnökünk, hogy a féligazságainkat egyetlen egészzé rakjuk össze és életműved megírásra váró monográfiáját gondolatban tervezgetve, idézzünk eseményanyagából oly módon, hogy az egészért beszéljen minden rész, és fordítva is persze.

Az előzmények ismerete, a múlt megidézése volt természetesen a kiinduló pont Guttman Mihály számára is.

vékenysége zenei anyanyelvünk védelmének ars poeticáját kelti éltre. Mindenkori éthoszát a népzene alapjain nyugvó kórusirodalmunk alapértékeinek következetes bemutatására építette azzal a céllal, hogy megszerettesse, hiteles esztétikai élménnyé tegye ennek az irodalomnak a befogadását, s általa zenei létformánkat anyanyelvi szinten tökéletesítse.

Guttman Mihály mindennapos breviáriuma volt ez az ars poetica. Akkor is, amikor a kórusmozgalmunkat művészi események sorozatává nemesítette, és akkor is, amikor ennek a nemesítő munkának elvégzését tagtársaitól a szakma szigorának jegyében számon kérte.

Zenei anyanyelvünk erős várává emelte énekkari művészetünket. A bölcsen megválasztott műsorpolitika révén napirenden tartotta – Bartók Béla, Kodály Zoltán, Bárdos Lajos, Jagamas János, Márkos Albert, Vermessy Péter, Zoltán Aladár, Birtalan József szebbnél szebb népdalfeldolgozásait, amelyek így paradigmatisztikus értékekké emelkedtek a dalosszövetség minden énekkara számára.

Rávalló célirányos érzékkel szorgalmazta, különösen szórványban, az énekkari munka minél színvonalasabbá tételét. Mert tudta, hogy a szép, ha igazán az, akkor kötelező a tetszése, Kantot parafrázálva maga a tetszés is széppé válik. Valóban, a színvonalas kórusművészetet a szórványban is dalosszövetségünk együtteseinek biztosítják.

Párját ritkító energiával és fiataljainknál is fiatalosabban mozgósította egész Erdély, Arad vidéke és a Partium éneklésre vágyó közösségét. Pontosabban, közösséggé, öntudatos közösséggé alakította a zeneszerető közönséget.

Példaként említjük: az évente megtartott máramarosi kórustalálkozókat a Hollósy Simon Egyesületen belül Zahoránszky Ibolya munkássága révén; a Szilágyságban a Báthory Alapítvánnyal karöltve Széman Péter doktor közreműködésével; Szatmárnémetiben a Hajnal akar lenni magyar népdalversenyt Csirák Csaba és Fejér Kálmán szervezésében; az ifjúsági- és gyermek-kórustalálkozókat Aradon Horváth Tünde énekkari művészetének fényében; Brassóban vezetőjünkkel, Klára Máriával az élen a Magyar Dalárdát, amelynek tagjai, az egykori dalárda hí utódai, akik itt őrizték, amíg őrizhették, énekkari múltunk jelvényeit, szimbólumait (ma is a múlt ígézetében szervezik-alakítják munkájukat); Kolozsváron a Mikulást váró gyermekek, avagy a felnőttek

alkalmával legalább két profi kórust is szerepeltett.

Ami pedig az értékek üzenetté varázsolását illeti, Guttman Mihály és vezető tagtársai mindvégig ezeknek az értékeknek szerves kapcsolatát, sőt egymásba oldódását szorgalmazták. Gondolunk itt a gyermekkarok, a női és vegyes karok értékvédő énekművészetére, a templomi éneklésbe foglalt szakrális és esztétikai értékek közös művelésére, nem különben az egyetemes és az autochton műalkotások közös műsoraira, a stílusok történelmi ívén régmúlttól napjainkig.

Az élő gyakorlat sikerének zálogaként tartotta számon a rendszeres elméleti képzést. Valóságos esztétikai élményt nyújtottak Guttman Mihály keze nyomán a karvezetői tanfolyamok, például Kolozsmonostoron 8-10 kórus részvételével. És ide számíthatjuk az elméleti forrásmunkák naprakész biztosítását is, hiszen személyesen vállalta a magyarországi szakirodalmi folyóiratok és könyvészeti anyagok behozatalát és eljuttatását valamennyi érdeklődőhöz.

Mindezt összefoglalja Guttman Mihály erkölcsana példaadásból. Az az erkölcsan, amelyet egész közösségének szánt egész életével. Zsil-völgyi ősei

munkaszeretetét és munkabírást örökölve-gyakorolva munkaterápiára készítetett mindannyiunkat. És bizony jól tette. Mert az elvégzett munka sikerélménye mögül a feltárt esztétikai értékek is szebben, jobban csengenek. És több örömet hordoznak. Ezt az örömet tetézte a dalosszövetség díjainak megalapítása és rendszeres kiosztása is Guttman Mihály kezdeményezésére. Jómaga a szövetség életét tiszteletbeli elnökként a háttérből vigyázta, élére mindig az ifúságot állította.

Most, ebből a szerénységből szőtt háttérből, enged meg, hogy pillanatra mégis előtérbe hívjunk, és mint hat évvel ezelőtt, amikor az EMKE Nagy István-díjasaként a legnagyobb szeretettel köszöntöttünk, most is – a Dalosszövetség megújulásának 10. évfordulóján – ha lehet, még forróbb ragaszkodás érzésével átadhassuk neked örökös emléküink távlati díját azzal a szigorú felszólítással, hogy még sok-sok éven át közöttünk maradj, mindannyiunk örökös Misi bácsijaként.

A Jóisten áldjon meg és éltesen sokáig!

ANGI ISTVÁN

## Căcu Mircea laudációja

Valamikor a 80-as évek elején szerencsém volt részt venni a buzási országos fúvóstalálkozóon, mely az akkori idők egyik legrangosabb rendezvénye volt a fúvószenének. Itt láttam először egy nagy zenekart vezényelni Căcu Mirceát, a szatmári Unió üzem fúvósai élén. Habár a zenekara jó benyomást keltett bennem, a kapcsolatfölvétel elmaradt és csak a 90-es évek végén tűnt föl újra a fúvószenei mozgalom egyik markáns alakjaként a szatmári tájakon.

Az ismeretség Fejér Kálmán tanár úr segítségével indult, aki tanára volt a művészeti szakközépiskolában, ahol trombitát tanult.

A sors, a rendszer nem adta meg, hogy a szatmári filharmonikusok trombitása legyen, de a zene iránti szeretete, önzetlen tenniakarása a fúvószene területén nem hagyta tétlenül. Sok kitérő után a békési fúvószene kar újjászervezése körül bábáskodott, és sikerült is elindítania szakmai tudása és tapasztalata révén. Mezőpetrin is gyermekcsoporthoz indít, amely ma már a település fő hírét gazdagsítja

Amikor először beszéltem Mirceával a dalosszövetséggel kapcsolatban, meglepett határozott kijelentése, hogy ő aktívan szeretne bekapcsolódni az általunk szervezett képzésekbe. Így lett állandó résztvevője a fúvós karnagyképzőknek, ahol sokrétű, intenzív munkát vállalt. Annak ellenére, hogy 500 kilométer választ el, állandó kapcsolatban vagyunk. Évről-évre 40 gyerekkel vesz részt az országos fúvóstáborban.

Szerencsém volt megismerni azt a környezetet, ahol él és alkot. Nemcsak a szülők váltak munkája során a fúvószene rajongóivá, hanem sikerült bevonni bűvkörébe a település vezetőit is. Mezőpetri polgármester-asszonyában olyan vezetőt ismertem meg, aki nemcsak szép szavakkal illette táborunk tevékenységét, hanem anyagiakkal is segített. A nagy-károlyi Kossuth-kertben szervezett hangverseny Căcu Mircea és Nagy Mária polgármester-asszony szervezésében a Szatmár megyei fúvósok és nagyszámú közönség részvételével zajlott.

Căcu Mircea az általa vezetett zenekarokat olyan színvonalra akarja emelni, amelyek a vidék hírnevét viszik határon innen és túl.

KFI FMEN ANTAT

ben a Szenik Ilonával és Zsizsmann Ilonával közös, A lapádi erdő alatt című kötetet megjelentette. 1969-ben Olosz Katalin Magyargyerőmonostori népköltészet című monográfiájában közölt mintegy száz lapnyi függelék a kalotaszegi falu dallamaiból. 1970-ben Iosif Herteával társult egy erdélyi hangszeres táncdallamokat tartalmazó, román–magyar–szász kötet összeállítására. 1979-ben megjelent, vaskos tájmonográfiájával, a Szilágysági népdalokkal jutott fel pályája delelőjére. 1989-ben Az erdélyi magyar népzene kutatás kezdetei című értekezéssel nyerte el a doktori címet. Azóta nemcsak tudósként, hanem tudományának történészeként is számon tartják.

A rendszerváltás meghozta neki az anyaországi és más határainkon túli tudományos fórumokkal való együttműködés szabadságát, s ő élni tud ezzel a szabadsággal: kongresszusokra, konferenciákra jár, számos tudományos társaság tagja. 2001-ben Szabolcsi Bence-díjjal tüntették ki. Tudományos habitusára jellemző, hogy egyetlen közölt mondatát sem kellett soha visszavonnia, vagy akár csak átmódolnia is. Mintha nem papíron rögzítené, hanem kőbe vésné írásait! Pályatársai örvendenek, hogy személyében van kire felnézniük.

Jagamas János-díjjal való kitüntetése: telitalálat. Almási István Jagamas-tanítvány volt, főiskolai folklórtanára nyerte meg őt a népzene kutatói pályának. Népzene gyűjtőként mestere stratégiáját folytatta és folytatja: mondhatni, létcélja az erdélyi magyar népzenei atlasz fehér foltjainak a berajzolása. Ezért gyűjtött főleg olyan helyeken, mint az Érmellék, a Szilágyság, a Lápos mente, Aranyosszék, a Nyárád-mente, a Kis-Küküllő és a Maros köze, a Homoród-mente és Háromszék. Jagamas János iránti famulusi ragaszkodását azzal is kimutatta, hogy sajtó alá rendezte tanára kötetnyi tanulmányát. Ezen idő- és munkaáldozatos gesztus erkölcsi értékét igencsak megemeli a tény, hogy a maga tanulmányaiból még

nem ért rá gyűjteményes kötetet összeállítani.

A Romániai Magyar Dalosszövetség díja azonban nemcsak a Jagamas–Almási filiációra figyelmeztet, hanem a kitüntetett kevésbé ismert, de nem kevésbé becsülendő dalos érdemeire is. Almási István főiskolai végzettségét tekintve zenetanár és karvezető. Utóbbi minőségében már korán annyi érdemet halmozott föl, hogy 1970-ben Kulturális Érdemrenddel tüntették ki. A legutóbbi időkben is volt kórusa: évenként átvezette – hadd tegyem hozzá: javadalmazás nélkül – a Farkas utcai templom dalárdáját. Az egyházi éneklés gyakorlatával és a kántorképzéssel kapcsolatban is megvan a maga okos stratégiája, amelynek alapjait ifjúkorában, mint a Kétágú templom kántora vethette meg, s utóbb mint református egyházkerületi főgondnok és zsinati tag is igyekezett érvényesíteni. Jelenleg a Romániai Református Egyház Zsinatának zenei bizottságában teszi ugyanezt. Két kiadást is megért népdal-antológiája: a Tavasz szél vizet áraszt a szó legtágabb értelmében vett dalos műveltség szolgálatára jött létre.

Az utóbbi években tanít is, Nagyváradon, a Partiumi Keresztény Egyetemen és Kolozsvárt, a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, mindkét helyen népzene-t. A Jagamas János-díj átadásának alkalmából mi szebbet és jobbat kívánhatnánk a hetvenedik születésnapjához közelítő tudós-nak, mint hosszú és eredményes tanári pályát? Érje meg azt az örömet, hogy az ő tanári keze alól is kiemelkedik bár egy, a népzene tudomány iránt elkötelezett és igazi kutatói vénával megáldott, nyelveket tudó és szorgalmas diák, aki hamarosan örökébe léphet a kolozsvári Folklór Intézetben, akit évtizedek múltán ugyanolyan jól megérdemelt Jagamas-díjjal tüntethet majd ki a Romániai Magyar Dalosszövetség, mint ma őt!

Úgy legyen!

LÁSZLÓ FERENC

### Gáspár Attila laudációja

*Ifjú szívekben s mindig tovább,  
Hiába törnek életemre  
Vén huncutok és gonosz ostobák,  
Mert életem millió gyökerű.*

lik és e nyolc között egy pontosan Gáspár Attila falujából, Szilágyperecsenből került felvételre. Idézem a szövegét:

*Tudod babám, mit fogadtál,  
Hej, mikor velem szót váltottál.  
Azt fogadtad, hogy elveszel,  
Hej, ha beszántasz, ha jelvetel.*

Ebből a furcsa kis faluból, Szilágyperecsenről jött

Zilahon kezdi gyümölcsöztetni tudását, 1972-ben mint zenetanár, énekkar szervező, karnagy, közművelődési tanácsos. Munkássága lassan kiterjed az egész Szilágyságra, felrázza az alvó-szunnyadó zenében tehetséges danolásában kedve telő közösséget. Először az 1-es számú Általános Iskolában szervez gyermekkórust, de nemsokára mint a zilahi tanítóképző zenetanára szervezi és viszi számos sikerre az intézet Wesselényi Leánykarát. Nem vár külön felhívásra, a Zilahi Református Egyházközség Szege-di Kis István Ifjúsági vegyeskarát is megszervezi és vezeti, de ideje akad és a Csömörlői román énekkar vezetését is felvállalja. Több mint tíz évig vezeti a Dobai Citerazenekart és Népdalkórust (1978–1989) most pedig a szülőfalujának – Szilágyperecsen – énekkarát vette pártfogásába és vezeti sikerre.

Tanít a zilahi művészeti iskolában. Itt gitárjáték tudását adja tovább tanítványainak. mivel nincs zenei anyaga Gitáriskolát ír, szerkeszt, amelyet először folytatásban közöl a kolozsvári Művelődés folyóirat, majd a Tankönyvtanács és a Kriterion Kiadó is megjelenteti. Vén Zilahra száll a lelkem című szilágysági nótaválogatására szintén a Kriterion Kiadó tartott igényt. De törődik a népdalok megismertetésével és tanításával: Szilágysági gyerek vagyok című 101 szilágysági népdalt tartalmazó gyűjteményét otthon jelenteti meg, majd Mint a rozmaring a jó földbe címmel 270 magyar népdalt válogat egybe, az Erdélyi

Tankönyvtanács adja ki és terjeszti. Cikkei, tanulmányai a zilahi Szilágyságban, a Keresztény Életben, a nagyváradi Harangszóban, a kolozsvári Művelődésben látnak napvilágot. Társ szerzője a Szilágysági magyarok című kötetnek, valamint a Calgaryban megjelenő Encyclopedia Hungarica IV. kötetének. A Dalbimbó zilahi keresztyén kulturális gyermeklap alapítója és szerkesztője.

Több évig a Zilah megye Művelődési Felügyelőség tanácsosa volt, és ebben a minőségében megszervezi a Zilahi Nemzetiségi Fesztivált és az egyházi zeneszerzői versenyt. Számos társadalmi munkát vállal. Az RMDSZ megyei művelődési alelnöke, a kolozsvári Művelődés Egyesület alapító tagja, a Szilágysági Társaság alapítója és volt elnöke, a Kincs Gyula Alapítvány alapító tagja, a Szépműves Céh és a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete tagja is, de tagja a Stockholmi Egyetemes Magyar Képzőművészeti Szövetségnek is.

2004-ben a Művelődés kiadásában Szivárvány havasán című Kórustárt állított össze. Hogy minderre honnan az idő? Ezt ő tudná elmondani. Részemről a megelégedettség, hogy volt szorgalmas diákomat köszönhetem, akivel több éven át együtt zenélhünk mint énekkarom tagjával, később mint zenekarom kürtösével. Isten éltesse 55. születésnapján.

GUTTMAN MIHÁLY

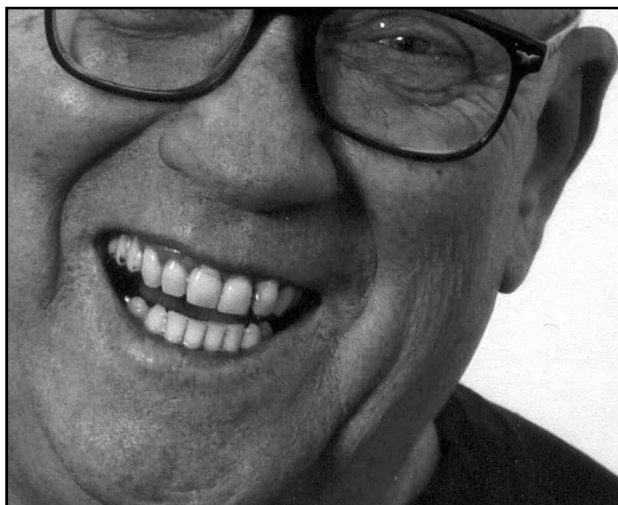
## A mozarti világ kapujában

Születésnap beszélgetés Terényi Edével

*„Közös feladatunk, nekem és az évek folyamán  
arra alkalmassá vált egykori tanítványaimnak,  
mostani munkatársaimnak, közös erdélyi  
és magyar zenekultúránk gazdagítása,  
értékeink megóvása, népszerűsítése”*

(Terényi Ede)

Gáspár Attila: Utoljára a 60. születésnapodon beszélgettünk úgy, hogy az meg is jelent írásban, a Művelődés 1995. évi februári számában. Most pedig eljutottunk a 70. születésnapodhoz. Ez alkalommal kívánok jó egészséget, sikereket és az újabb alkotás





Ez az első gondolat, amit ki akarok fejezni és ezért a zeném is átalakult mostanság. Jobban vágyódom arra, hogy a szépségnek azokat az oldalait is megragadjam, amelyeket korábban nem sikerült abban a sűrű erdőben. Most valahogy ott tartok, ahol Liszt szép szimfonikus költeményének címe is jelzi: Amit a hegyen hallani. Lent hagytam azt a zsvajt, ami valamikor az életnek minden pillanatát kitöltötte. Jó volt ott lenni a sűrű erdőben, a lármában, amiről az előbb beszéltem, de most nagyon jó fönt lenni ezen a hetvenéves csúcson, pianissimóban. Az egyik legutóbbi írásomnak pontosan ez a címe: Pianissimo.

A Nap kapujában végigkísérte egész életemet, nemcsak a grafikáimban, hanem zenémben is végigjártam a zodiákusok útját. Műveim címválasztása is erre utal. Concertóim között van egy Aranyág-concerto, ami a nap-szimbólumra utal. Természetesen A Nap kapuja című, a sorozatban a tizedik concerto (a tizenkettedik) is erre utal. Erre utal Az őszt tüzei is. Mindegyik világosan jelzi, hogy a Nap útján haladt a zeném. Elérkezett az összegezés ideje, amelyet több síkon igyekszem megfogalmazni, ezek közül egyik igen „beszédese” állomás a fentebb említett zenei írásaim kötete. Már a címe is ezt a madártávlati szemléletet sugallja: Zene. Tegnap, ma, holnap. Egyszerre próbálom látni ezt a három jelenséget és benne azt is fölfedezni, hogy a mában benne van a tegnap teljes egészében és a holnap is. Sokszor függőlegesen is látom, mintha három emelete lenne az időnek, amelyeken legalul a tegnap, középen a ma és felül a holnap helyezkedik el. Nagyon fontos az, hogy a 20. századi zene teljes egészében és természetesen a művészet is nagyon sok mindent vertikálisan mutat meg. Nemcsak az időt, hanem egész látásmódunkat is forradalmasította; így vagyunk képesek egy hegedűt, vagy egy gitárt szétszedve láthatni meg Picasso vásznain. Belülről, felülről, oldalról, mindenfelől – egyszerre! Ez a szintézis-látás. Nos, én ehhez hasonló szintézis-halláshoz akartam, igyekeztem eljutni. Kezdetben ösztönösen, aztán mind tudatosabban. Nemrégiben, 2004 nyarán felkértek egy új mű megírására, melynek címét is megadták: Tisztelet Mozartnak. Az eredeti, szerződésben rögzített román címe így hangzik: Tribut lui Mozart. Meglepettem, hogy Mozart újra és újra jelentkezik életemben. Sokszor elmondtam, hogy nagyon szigorú bírám nagy elődöm, és dacára annak, hogy nem tartozik a rokonaim közé a zenében, hiszen ott olyanok vannak, mint Vivaldi, Bartók, Muszorgszkij, Debussy és esetleg még két-három oldal-

bár, a modern korban már messze túljutottunk Mozarton, azon a fantasztikus erős tonalitáson és azon a csodálatos harmonikus szépségen, amit aztán a 20. század igazán nem húzott alá az életünkben. Tehát Mozart elől menekültem és mégis minduntalan eljött utánam. Például nemrég volt egy újévi televíziós adásom és közben a könyvemről is szó volt, amit találomra kinyitottam és a legnagyobb ámulatomra annál az írásnál találtam magamat, amelynek ez a címe: Mozart-mágnes. Szóval, Mozart mindig int nekem: „én figyelek téged!”

G.A.: Semmi sem véletlen!

T.E.: Igen, nincsenek véletlenek, és mégis nehéz ezt néha elhinni! Nemrégiben volt a mozarti fogantatású hegedűversenyemnek a rádiófelvétele Bukarestben, amelynek első tétele tízperces, a másik két tétele egyenként 7-8 percesek.

G.A.: Mozartnál nem hiányozhat a kadencia!

T.E.: Így igaz, van kadenciája is. Most pedig azzal kínózom magamat, hogy egy kísérő szöveget írjak a CD-handlemezhez arról, hogy hogyan is állok én Mozarttal? Egy rövid, angol nyelvű szöveggel kellene megmagyarázni ezt a kapcsolatot, amelyben állandó jelleggel, egyszerre van jelen a magasság és a mélység.

Égy másik Mozart-történet: valaki küld nekem egy nyugati országból egy levelet, amiben mindenről szó volt, de zenéről és Mozarttól nem. Viszont a borítékon egy olyan bélyeg volt, amelyen egy számomra addig ismeretlen Mozart-portré volt, ami olyan arcát mutatta a zeneszerzőnek, amit mi itt nem ismertünk. Ezt a bélyeget azóta is őrzöm.

Még sokáig sorolhatnám ezeket a Mozarttal való találkozásaimat, aki hihetetlenül igényes, kemény ember, öntudatos és szigorú művész volt. Ez a bélyeg-portré is erről árulkodik. Nem az a könnyed, rokokó valaki, aki csak úgy sziporkázik Milos Formann Amadeus című filmjében, aki fordított kézzel meg háttal zongorázik. Lehet, hogy ez is ő volt, de sokkal inkább az igényesség, a megerőltető munkatempó, a céltudatosság jellemezte, aki a legapróbb részletekben is kérlelhetetlen forma- és műfajteremtő művész volt. Mostanában egyre többet figyelek Mozartra, akinek zenéjéről és finom megoldásairól mindig is azt tartottam, hogy soha el nem érhető csúcsokat jelent a 20. és a 21. század szerzői számára. A Román Rádiózenekar által megrendelt művem már a második opuszom, abból a sorozatból, amely a Mozarteum-koncertek címet kapta, egy képzeletbeli



G.A.: Ezeknél a műveknél talán már csak a klari-  
nétötös még szebb! Igazából nem is lehet eldönteni,  
hogy mi tetszik jobban a hallgatónak. Mindig az,  
amit éppen hallgatunk. És még nem említettük a Va-  
rázsfuvola áriáit, kóruszámait, a Don Juant, a Szök-  
tetés a szerájból, a Cosi fan tuttét és még sorolhat-  
nók a remekműveket. Az előbb szó volt arról, hogy  
ma már a hetvenedik születésnapod magaslatáról lá-  
tod, szemléled az erdélyi zeneéletben eddig megélt  
életedet, a 20. századnak a zenei hanganyagát.

### Keresem a zene lelkét

G.A.: Mi, műveid hallgatói és egykori tanítványai-  
d, mindig úgy tartottunk számon, mint a kortárs ze-  
ne nagy hangszerelőjét. Mesteri módon tudtad ke-  
verni a zenekari színeket, mert korunk festészetéhez  
is közöd van, a két művészeti ág mintegy kiegészíti  
egymást eszköztáradban. Aki így bánik a hangsze-  
rekkel a zenekarban, arról mindenki megállapíthatja,  
hogy nemcsak jól ismeri a színeket és hangszíneket,  
hanem mesterien kombinálja azokat, megmutatja a  
mindenkori hallgatónak, hogy milyen kiaknázatlan  
lehetőségek vannak még a zenekarban és egyes  
hangszerekben. Erről is szeretnénk még hallani.

T.E.: Most egy olyan kérdést pendítettél meg, ami-  
re úgy szoktam válaszolni, hogy „ha valamire büszke  
vagyok, az az, hogy ki tudom magamat fejezni a való-  
di festett színekkel is”. Ami a hangszerelést illeti, tu-  
dod, már egész fiatalon igényesen nyúltam ehhez a  
dologhoz, ez volt talán a legerősebb oldalam. Már di-  
ákként is sokszor kaptam olyan feladatot, hogy má-  
soknak hangszereljek. Ez így nagyon jó iskola is volt  
és a mindennapos foglalkozás kétségtelenül hozzájá-  
rult az elmélyüléshez, naprakész dokumentálódás-  
hoz. Végigjártam a 20. század hangszerelési iskoláját  
és csodáltam akár az Egy kiállítás képeinek Ravel féle  
abszolút remekműű hangszerelését, vagy akár más  
Ravel, Debussy, Bartók művek hangszerelését, nem is  
beszélve Sztravinszkijról és a kortárs zene többi zse-  
niális hangszerelőiről. Mindenütt a hangzás sokszí-  
nűségét, poéma azaz költemény jellegét kerestem és  
találtam meg példaképeim művészetében, és nagyon  
örültem, hogy ezt művészien tudtam alkalmazni.  
Őszintén mondhatom neked, hogy mindig boldogság  
tölt el, amikor megszólal a zenekarom, a hangszerelé-  
sem és nincsenek benne sutaságok, egyensúlyveszté-  
sek, túl erős (vastag), vagy helyenként túl transzpa-  
rens hangszínek. Mindezeket nem lehet tetten érni  
hangszerelésemben, mert állnak a lábukon összes

Budapesten a Ligeti András vezényelte Rádiózene-  
kar. Budapesten olyan fiatalokkal is alkalmam volt  
együtt dolgozni, mint Kocsár Balázs, aki a számunk-  
ra ismertebb zeneszerző Kocsár Miklós fia. Majd  
Medveczky Ádámmal is dolgoztunk együtt és még  
sokan másokkal. Szerencsém volt ebből a szempont-  
ból. Sajnos, Vásáry Tamással, a Londonban élő ma-  
gyar karmesterrel és zongoraművésszel nem volt  
lehetőségem így találkozni, és együtt dolgozni. Ő  
rendkívül elfoglalt, előre betáblázott művész. Pedig  
nagy élményt jelentett volna számomra az együtt-  
működés.

G.A.: Igen, számodra és meggyőződése, hogy  
Vásáry számára is, de leginkább a vájtfülűek tábora  
számára, mert abból az együttműködésből biztosan  
új művek, új hangszínek származtak volna, aminek a  
mindenkori zenehallgató láthatta volna hasznát.

T.E.: Visszatérve hangszerelési élményeimre, sike-  
resnek mondhatom magamat, mégis, amikor egy Mo-  
zart művet hallgatok, elszégyellem magam. Ő alig  
pár hangszerre írt és mégis a hangszerek lelkét tudta  
megszólaltatni. A 20. század a hangszerek színpom-  
páját szólaltatta meg, de a mozarti hangszerelés a lel-  
két szólaltatja meg, és ez fantasztikus különbség.  
Nos, Mozartnál a zene lelkén van a hangsúly. Vagyis  
ott se számít, hogy milyen hangszerral csinálja, de  
amit arra a hangszerre ráír, az maga a zene lelke.

G.A.: Így van! Nekem mindig is az volt az érzé-  
sem, hogy Mozart nem is hangszerelt külön, hanem  
direkt a hangszíncsoportokra írta a szólamokat-har-  
moniókat.

T.E.: Igen, amit leírt, az szinte tudat alatt műkö-  
dött, és a zenének a lelkét szólaltatta meg. Én is a ze-  
nének ezt a lelkét keresem a hangszerelésben. A 20.  
század színpompája után kerestük az új utakat, hogy  
megújítsuk a zene anyagát a lehető legfantasztiku-  
sabb elektronikus kódokon keresztül, és közben egy-  
általán, szinte soha nem gondoltunk arra, hogy a ze-  
nének lelke is van.

G.A.: Hogyha azt nem találja meg az alkotó, ak-  
kor elszakad az embertől, nem lesz humánus jellegű.

T.E.: Megszakad valami, ha nem megyünk vissza,  
azaz előre a zene lelkéhez. Nagy veszélyt jelent az  
emberiség számára a virtuális világ, amely sajnos ha-  
mis képekkel tölti meg a fejünket, és maga a zene is  
átvette a virtuális jelleget: a virtuális szépséget, a vir-  
tuális szeretetet, a virtuális jószágot, a virtuális nagy-  
lelkűséget. Tehát mindent, ami csak látszat: mintha  
ott lenne, de nincs ott.

## Balogh Ferenc professzor laudációja

Ha valaki belenéz Balogh Ferenc professzor úr egyetemi indexébe, többek között ilyen aláírásokat lát: Waldbauer Imre, Weiner Leó, Kodály Zoltán, Gábor Ferenc, Országh Tivadar, Kókai Rezső, Bartha Dénes, Major Ervin, Molnár Antal. Valamennyien a magyar művelődéstörténet jelentős személyiségei!

Balogh Ferenc, a világhírű magyar hegedűiskola neveltje, Hubay Jenő egykori tanársegédjénél, Gábor Ferencnél végzett, majd nyugati meghívásokkal a zsebében – többek között a salzburgi Mozarteumot választhatta volna – Kodály Zoltán tanácsára nem nyugat, hanem kelet felé indult el, Erdélybe, ahol 1946-ban a székelyudvarhelyi Református Gimnázium és Tanítónőképző zenetanári állását foglalta el.

Azt mondja, választását sohasem bánta meg.

Igazi magyar sors, Trianon árnyékában. Balogh Ferenc 1920-ban született Aszódon, a kiskunok világában. Édesapja az Isonzo vidékéről hazajövet találkoztott leendő feleségével Fiumében, aki akkor még novícia volt. A háborúból leszerelt százbonyhai születésű Balogh Salamon nem ment haza Erdélybe, hanem feleségül vette Kun Juliannát. Házasságukat Aszódon, a lány szülővárosában kötötték meg, s itt született meg Ferenc fiuk is. Édesapja, erdélyiként, nem maradhatott ki a Székely Hadosztályból sem, ahol Márton Áron, a későbbi gyulafehérvári római katolikus püspök volt a hadnagya. Akárhogyan is alakult az életük, a Balogh fiúk – hárman voltak testvérek – igazi erdélyiként nőttek fel, akkor is, amikor Budapesten éltek, s akkor is, amikor Erdélyben. 1932-ig a két ország, Magyarország és Románia között ingáztak attól függően, hogy a két szülő közül kinek volt nagyobb honvágya, s természetesen attól is függően, hogy hol volt biztosabb a megélhetésük.

1932-es, székelyudvarhelyi megtelepedésük után, a három Balogh fiú, az ottani Római Katolikus Gimnáziumban tanult. Ferenc 1938-ban átkerült Marosvásárhelyre, mivel az anyaszékben már nem volt senki, aki megfelelő színvonalon taníthatta volna hegedülni. Vásárhelyen Haják Károly és George Enescu voltak a mesterei. 1939-ben, az első Enescu versenyen – ahol maga George Enescu is jelen volt – az első díjat: Nicola Amati, cremonai hegedűkészítő mester műhelyéből kikerült hegedűt – Balogh Ferenc nyerte meg. George Enescu meghívta Párizsba, hogy



Balogh Ferenc hegedűművész, a kolozsvári Konzervatórium professzora

forradalom idején – három év kényszermunkával a háta mögött – hagyta el Magyarországot és vált a világ egyik legismertebb előadóművésze. Deák Ágnes és Váczi Károly itthon maradtak, és a világhírű magyar zongora- és hegedűiskola hagyományait adták tovább tanítványaiknak; de említhetjük Békeffy György csellóművészt, aki Rio de Janeiróban élt, vagy Zsigmond Dénest a méltán világhírű professzort, aki Amerikában és Németországban tanított, de ide sorolhatjuk akár Starker Jánost, a zseniális amerikai csellóművészt is, a bloomingtoni egyetem professzorát.

1942-ben nagy kitüntetés volt számára, hogy az anyaországhoz visszatért Észak-Erdélybe, ugyancsak Kodály Zoltán ajánlására, ő kísérhette el Lajtha Lászlót homoródméti népzene gyűjtő útjára. 1943-ban ugyanígy együtt dolgozhatott Molnár Istvánnal, a zseniális táncművésszel is, akit néptánc-gyűjtő útján kísért a Maros mentén, valamint Csík és Szatmár megyében.

1943-ban Finnországban járt hangversenykörúton, de mire hazaért, megkapta katonai behívóját az 51-es páncélos-géppágyús zászlóaljba. 1944-es leszerelése után versenyvizsgát tett a budapesti Operaház zenekarába, ahová fel is vették. 1945 márciusáig, sokakkal együtt, itt vészelte át a háborút, ugyanis az Operaház svéd és amerikai védnökség alatt állott, így a megszállók, németek vagy oroszok, nem lép-

tette, mint irredentát, s kérte a Román Kommunista Párttól az ilyen káderek eltávolítását a tanügyből.

Meg is történt. De szerencsére mindez egybeesett a Magyar Népi Szövetség művészeket és tanárokat toborzó akciójával: 1948-ban nyitották meg a Kolozsvári Magyar Operát, ahová Balogh Ferencet hangversenymesternek hívták meg, ahogyan az 1949-ben alapított Magyar Művészeti Intézethez tanárnak. Mivel neki volt a legmagasabb szintű végzettsége, budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémia művész-tanár diplomája, már 29 évesen egyetemi tanárrá nevezték ki. A Magyar Művészeti Intézet erőszakos bezárása után, 1953-tól 1982-es nyugdíjaztatásáig a kolozsvári Gheorghe Dima Zeneművészeti Főiskola professzora volt. Százhet növendék végzett nála: négy román, öt szász és kilencvennyolc magyar.

A kolozsvári évtizedek alatt a kiváló művész és remek pedagógus műhelyében nagyszerű eredmények születtek. A száznál több tanítvány ma már mind neves koncertező művész, koncertmester, zenekari tag vagy tanár. Tanítványai tizenkét nemzetközi díjat nyertek: Bukarestben, Moszkvában, Párizsban, Bécsben. Tanítványainak több mint a fele elhagyta Romániát. Legtöbbjük nyugatra távozott.

1957-ban, David Ojsztráh hívására, kimehetett Moszkvába. Ő mutatta be a moszkvaiaknak Bartók II. hegedűversenyét. Ojsztráh – akivel nemzetközi zsűriokban ismerkedett meg, akárcsak Yehudi Menuhin, Henryk Szeringgel, Szejdoszláv Richterrel vagy Leonyid Kogánnal s másokkal –, azt kérdezte tőle: „Hogyan lehetséges, hogy a román kollegák közül csak Ön ért el ilyen eredményeket, egy vidéki vá-

rosban élve?” A válasz az volt, hogy ő nem román, hanem magyar, és Budapesten tanult a Zeneakadémián. Mire Ojsztráh: „Az egészen más!”

A manapság már furcsának tűnő, nyugatról keletre tartó életút értelme és tartalma csakis a szolgálat lehetett. A világhírű magyar hegedűiskola követe Kodály nyomán, Kolozsváron szolgálta és adta tovább legnemesebb zenei hagyományainkat, bő négy évtizeden keresztül.

Mivel nem engedték meg neki, hogy hangversenyző művész is lehessen – külföldi meghívásairól mindig csak utólag értesült – bejárta Erdélyt, s egyebek mellett, Bartók és Kodály valamennyi hegedűre írt művét bemutatta, hol vidéki művelődési házakban, hol hangversenyertermekben, hol pedig templomokban.

A magyarországi zenei élet nagy hiányosságának és adósságának tartjuk, hogy e példátlanul gazdag életút és művészi tevékenység eddig nem kapott méltó értékelést.

Ezért nagy örömünkre szolgál, hogy Balogh Ferenc hegedűművész – mindnyájunk Tanár ura –, Márton Áron-emlékérmét kaphatott.

DEMÉNY ATTILA

\*Lapzártakor, 85 éves korában, 2005. január 21-én elhunyt Balogh Ferenc, a kolozsvári Zenekonzervatórium hegedűművész-professzora. A Márton Áron-emlékérem átvételekor, 2003 novemberében elhangzott laudációval tisztelgünk emléke előtt.

## Fodor Sándor Netti

*„Csak nem tudják ezt muzsikálni,  
csak én, senki a világon...  
Me azok, akik muzsikáltak,  
azok kihaltak.”*

(Fodor Sándor Netti)

2004. október 22-én, péntek kora délután a kisbácsi temetőbe tartó, több száz fős gyászmenetben felöltött emlékezetemben egy 1995 novemberében, a mérai Ber-

zó, szucsági születésű édesanyját Fodor Nettinek hívták. Mivel születési igen hamar elváltak – hivatalosan nem is voltak összeházasodva –, Fodor Sándor egészen kicsi gyerekként Szucságba került, az édesanyja családjához, így örökölte a családnévet, majd később – ragadványnévként – édesanyja keresztnévét. Egyes lejegyzésekben ragadványnévét rövid t-vel írják (Neti), valószínűleg a néveseti kiejtése miatt.

Hegedűt először hat éves korá-

hogy ez a nagytatám (Igen?) és a nagymamámnál votam, de jött apám. Me Szucság és Gyalu ottan a keresztül... (a hegyen keresztül)



Keresztül kell menni a hegyen, és má ott van Gyalu. Jött, még sokszor is jött muzsikálni, fogadták a szucságiak és muzsikált, s miko vége vót a muzsikálásnak, vagy miko nem is muzsikált, jött utánam, s vitt. Szeretett apám éngemet, szeretett. Má kilenc éves vótam, má akko tudtam úgy egypár csárdást muzsikálni.”

Kilenc évesen „már tudott egy pár csárdást muzsikálni”, tizenkét éves korában már muzsikált a „kicsi táncba”, meg az ünnepeken. Első – s egész életében egyik kedvenc – brácsása a szintén gyalui születésű, de kolozsi származású Sztojka János volt, kisbőgőn pedig a szucsági Antal Lajos kísérte. Közben az édesanyja férjhez ment Magyargyerőmonostorra egy brácsáshoz, így „zenei tanulmányait” Felszegen folytatta, ahol a lehető legjobb kezekbe került: egy másik brácsás nagybátyja, Bunyi József, tagja volt a kor egyik leghíresebb kalotaszegi prímás, a bánffyhu nyadi, Balkezes id. Varga Ferenc Csipás zenekarának. Az öreg Csipás, megismervén brácsása tehetséges unokaöccsét, tanítványának fogadta, és együtt tanította a vele egykorú nagyobbik fiával, ifj. Varga Ferencel. (A közös tanulás és barátság eredményeképpen a két fiatal cigányprímás a következő évtizedekben sokat és szívesen muzsikált együtt.)

A második bécsi döntés Magyargyerőmonostort Romániának hagyta, ezért az ifjú Fodor Sándor a háborús katonai szolgálat elől visszaszökött Szucságba, amelyik akkor Magyarországhoz tartozott: „me má miko béjöttek a magyarok, én ott túl vótam, akko má kellett vona, hogy menjek katonának a románoknál, bé is vótam soroz-

hogy a cucunkat áthozzuk.”

A háború végén, a visszavonuló magyar csapatokkal megjárta a mai Magyarország területét is. 1945-ben tért vissza Szucságba, ahol megismerte és elvette első feleségét, a szucsági román disznópásztor leányát. Egy ideig fűtőként dolgozott a Kolozsvár határában levő kardosi kötőrő malomban, viszont a munkahelyén első sorban a vállalat népi zenekarának tagjaként működött: „Én ott vótam fűtő! Ott vótam fűtő és... azért... tettek éngemet, de nem vótam meg lekalifikálva (szakképesítve), csak tettek ulyan könnyű szolgálatra, hogy tudjak muzsikálni. Nem tettek nehéz munkára.”

1960-ban, miután elvált, Egeresgyártelepre költözött, itt ismerkedett meg második feleségével, és itt született egyetlen fia is, ifj. Fodor Sándor Netti, akiből szintén prímást nevelt. Folyamatos költözködéseinek 1977-ben lett vége, amikor sikerült Kisbács központjában házat vásárolnia és családjával odaköltöznie. Ezekben az években teljesedett ki prímásként hírneve, s noha saját, családban szerveződő zenekara sohasem volt, több bandának lett állandó tagja. Sokat muzsikált együtt a bogártelki Czilikákkal és a mérai Árusokkal.

Fodor Sándor Netti mozgalmas cigánymuzsikus életpályáját meghatározta pályatársaihoz mérten kivételesen hosszú élete és nagyfokú fizikai és szellemi mobilitása. Abban a korszakban született és nevelkedett, amikor a hagyományos hangszeres népzene még virágkorát élte, abban a korszakban volt érett felnőtt, amikor ezt a tanult tudását kamatoztathatta, de – mivel egy időben cigánymuzsikus

többségétől eltérően. Csodálták virtuóz és tiszta hegedűjátékát, szinte kimeríthetetlen zenei repertoárját, szerették szolgálatkészségét, közvetlen és humoros modorát, nyitott életvitelét, így mindig sikerült kivívnia közönsége tetszését és tiszteletét.

A hagyományos kalotaszegi cigányzenész életmódot élő Fodor Sándor, az amúgy is nagyfokú társadalmi mobilitásáról ismert vidék legmobilisabb személyei közé tartozott. Nagyfokú mobilitása az állandó újítás irányába a mindennapi életben is kimutatható: például neki volt először Szucságban motorbiciklije és tévékészüléke.

Muzsikált Kalotaszeg szinte valamennyi településén (még a havasi mőcoknak is), majd az 1980-as évektől, a táncházmozgalom sztár-adatközlőjeként megfordult erdélyi és magyarországi táncházakban, néptánc táborokban, de járt Nyugat-Európa több államában, illetve többször az Amerikai Egyesült Államokban. Maga sem tudta felsorolni, hogy hány zenésszel muzsikált együtt, hegedűjátékát hatalmas mennyiségű gyűjtés, több kiadott hanglemmez és filmfelvétel őrzi. 1998-ban a Magyar Kulturális Örökség Minisztere a Népművészet Mestere címmel tüntette ki. És mindezen szakmai siker és anyagi megbecsülés ellenére egyforma lelkesedéssel és kedvvel tudott muzsikálni a New York-i Metropolitanban, a bodonkúti vagy a szucsági bálban, az inaktelki vagy a mérai lakodalomban, a budapesti vagy a kolozsvári táncházban. Értelmes ember lévén érezte a különbséget a helyszín és a közönség viszonylatában, viszont az igazi nagy mu-



## Írás, zene, rajz

### Beszélgetés Demeter Józseffel

– Rengeteg irányba tájékozódó művész vagy. Írsz, festesz, de hosszú pályafutásod során még Bukarestben a Petőfi Házban is tanítottál táncolni fiatalokat. A Ki kicsoda igencsak széles skálán mozgat téged, de te minek neveznéd inkább magad? Íróemberként vagy pedig népművészként, festőként – netán sportemberként határoznád meg önmagad? Esetleg ezeket a rétegeket el sem választanád?

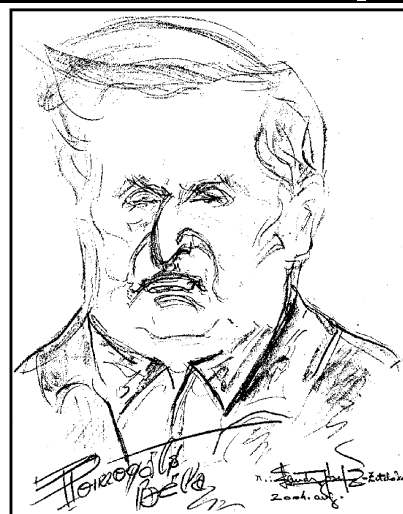
– Ahogy ezt említetted, most már valóban úgy gondolom, hogy nem választanám szét mindezt. Pár pillanattal korábban még úgy éreztem: ez is egy kicsit, az is egy kicsit; igazából ez sem, az sem teljesen és kizárólagosan. Hagyom, hogy a toll vigye a kezem. Élje a saját életét! Amióta betegnyugdíjba vonultam, és lényegében a sportvilágából is kiléptem, megengedhetem magamnak azt, hogy azzal foglalkozzam, ami iránt pillanatnyilag épp indítatást érzek. Írok egy verset, de abahagyom, mert nekifogok festeni. Aztán zenélek. Ami a leggyorsabb műfaj a maga nemében, az természetesen a portré. A vonalrajz. Ez pillanatok műve. Amikor több időt kell ráfordítanom, az már biztos, hogy rossz lesz. Sokszor el is dobom a munkát. A vonal vagy él, vagy sem. Vagy kifejezi a karaktert, vagy abba kell hagyni az egészet. Mindig az arc jellegzetességét próbálom megfogni. Újságíró pályám

az Eliot-témát megkedveltem én is, de Dózsa már nem jött be nálam sem. Nem szabad erőltetni semmit. Rájöttem, hogy mindent papírra kell vetni, ahogy jön, aztán következhet a csiszolás. Kivétel a portré. Ott nem lehet módosítani. Ha vastagítunk a portré vonalain, akkor minden megváltozik. A vonalvezetés más lesz, nem dinamikus már. Ehhez hasonló, de nem ennyire érzékeny az akvoarell. Azt se lehet túl sokat javítani.

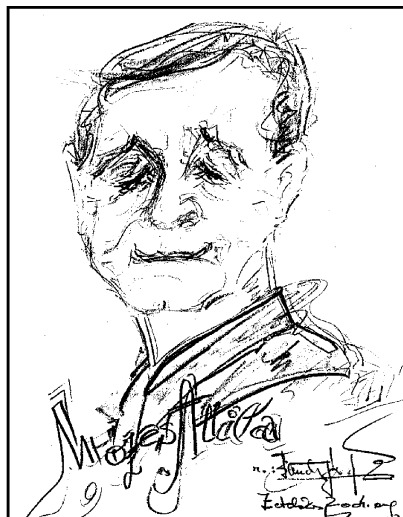
– Ott azért mégiscsak jócskán van lehetőség utólagos módosításokra.

– Persze, hiszen színekkel dolgozom, és ha nagyon akarom, akkor a színek összefolyhatnak, rétegesen lehet felvinni a festéket stb. Ugyanezt nem lehet megtenni a vonallal. Csak egy ideje tértem rá a grafitra, azelőtt szándékosan csak golyóstollal rajzoltam. Azért, hogy radírozni se tudjak! Mindig azt nézem, hogy elsősorban a karaktert adja ki a rajz. Másodlagos az, hogy tényleg hasonlít-e a portré a valós hús-vér személyhez. Ha mindkettő összejön, az külön öröm.

– A rajznak élnie kell, csakhogy arra is gondolnunk kell, hogy egy-egy ábrázolt hírességet személyesen ismersz. Vagyis nemcsak akármilyen idegen arcként ragadod meg, hanem belé tudsz vinni olyan dolgot is a műbe, ami egy harmadik, egy kívülálló számára nem létezik. Visszatérhetnénk tör-

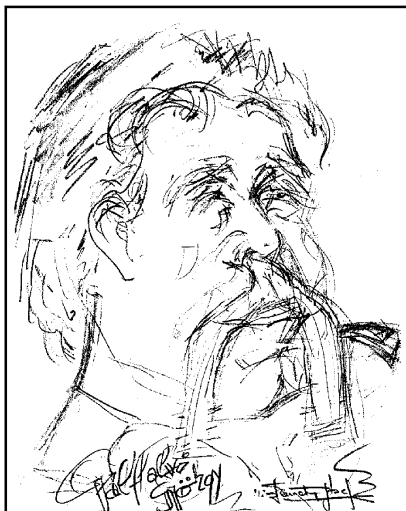


Pomogats Béla

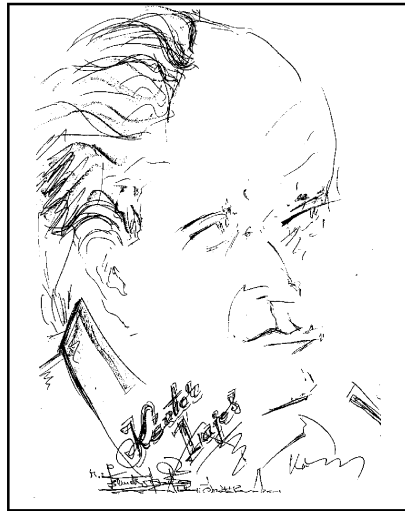


Mózes Attila

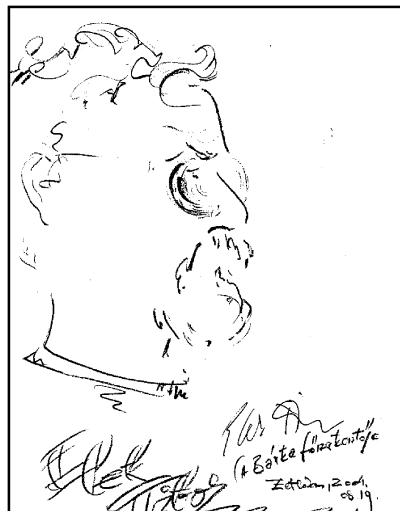
Karácsonyi Zsolt



Gálfalvi György



Kántor Lajos



Elek Tibor

készítettél, másokat, ha nem volna odaírva a név, senki sem ismerne fel...

– Tudom. Persze, néhányat tábor-tűz mellett rajzoltam, éjszaka. Még a szemüvegem sem volt kéznél. Aztán érezni is kell ezeket a rajzokat, az embereket. Volt olyan író vagy költő, aki nem is akart megállni, hogy lerajzoljam! Mózes Attila például nem akart modellt állni, az istenért sem.

– Az egyik legsikerültebb rajz egyébként épp Mózesről készült.

– Volt olyan, akit emlékezetből kellett lerajzolnom. Mert kértem ugyan őket, hogy később szakítsanak annyi időt, amíg portrét rajzolok róluk, de vagy ők, vagy én, valaki mindig elfelejtette az egészet. Más esetben az alany olyan távol ült tőlem, hogy képtelenség lett volna portrét készítenem.

– Volt-e valaki Zetelakán, aki határozottan megtiltotta, hogy róla portrét készíts?

– Nem, senki. Sőt. Erről eszembe

pincér: uram, tegye el, vagy én veszem el!

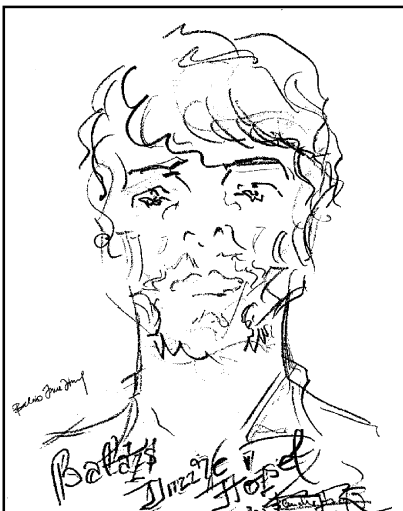
– Hasonló hangulat alakul ki Zetelakán is. Hiszen nemcsak arról van szó, hogy összegyűl pár napra az erdélyi magyar íróközösségem java, hanem találkozni lehet rég nem látott barátokkal, ismerkedni, beszélgetni lehet a feltörekvő fiatalokkal... Te miként kerültél kapcsolatba ezzel a színes társasággal?

– Közvetlenül az áttelepedésem előtt, valamikor 1989 közepén a Román Írószövetség lajstromba vett, de az áttelepiülés miatt nem léptettek be. Aztán 2004-ig nem történt velem semmi ilyen téren. Míg egy nap levelet kaptam Sántha Attilától, az EMIL-től, hogy lépnek be az erdélyi írószövetségbe. Ekképpen fordultam meg Zetelakán tavaly. Egyébként Zetelakán másodszor jártam. Először Gálfalvi Györggyel voltam ott, amikor folyóiratot terjesztettünk.

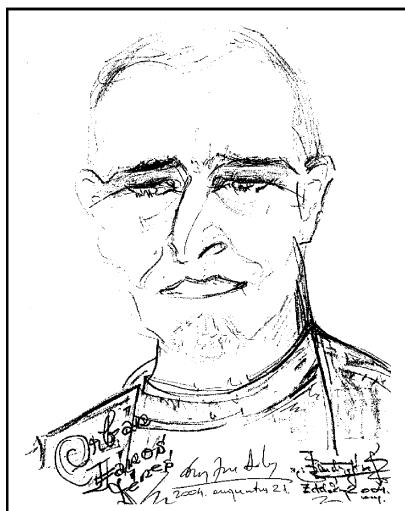
– Mesélj erről a periódusról, az

Sőt, nekem a legjobb kritikusaim is fiatalok. A fiaim, Jócó szerkeszti a könyvemet, vagy Lehel, a sportoló is olyasmit vesz észre sokszor, ami nekem fel sem tűnne. Eltekintve attól, hogy nem szakmabeliek, mégis ők a legmegbízhatóbb kritikusaim. Ha rajtuk, ezen a szigorú szűrőn átmegyek, és a feleségem szűrőjén is, akkor vállalható írásokat adok ki a kezemből. És a visszajelzések, a lapokban megjelent kritikák pozitívok voltak. Annyi megjegyzést tettek, hogy igen metaforikusak, túlbonyolítottak egyes verseim. Mostanra már egyszerűbbek, szinte lecsupaszítottam őket. Na nem azért, mert a kritikusok ezt akarták volna, hanem azért, mert így fakadt belső valómból. Munkáimat a fiatalok világában teszteltetem. Régebb tíz versem közül kettőt fogadtak el. Most, amióta kizárólag fiatal szerkesztőkhöz, rovatvezetőkhez fordulok, egy versemet sem utasítják vissza.

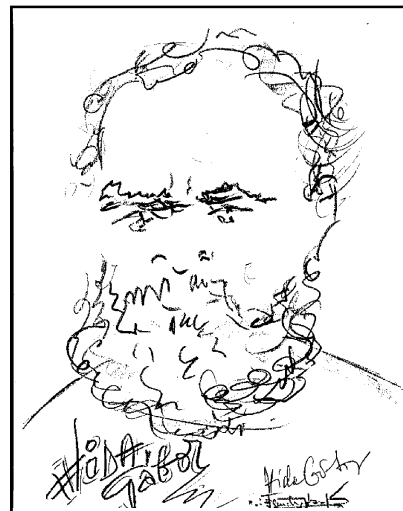
– Szemben azzal, hogy milyen kiválóan alakult a kapcsolatok az EMIL-től a legújabb kiadásig...



Balázs Imre József



Orbán János Dénes



Vida Gábor

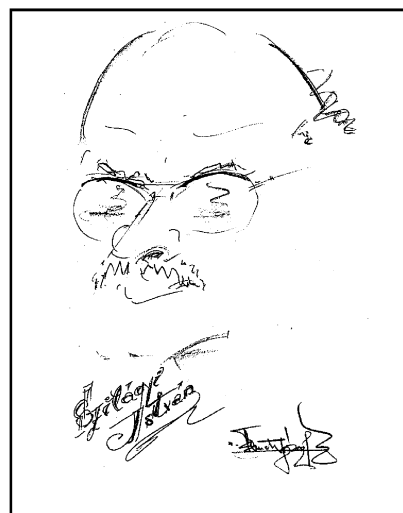
menjek már, és kérvényezzem a tagfelvételt. Nem. Ha nem voltam jó először, akkor másodszor nem tolakodom. Ahol szólnak, ahová hívnak, oda szívesen megyek.

– Képeidből nem szívesen adsz el. Pontosabban: áron alul nem adod el magad. Ezt nem sokan engedhetik meg magunknak. Szerencsés alkat vagy ilyen szempontból?

– Ha nem engedhetném meg magamnak ezt, talán akkor is így járnék el. De vannak olyan képek, amelyekről nem is tudok megválni. Szívemhez nőttek. És úgy semmiképp sem adnám el, hogy csak felelőtlenül elkótyavetyélem. Vannak érdekes történeteim. A Gyászcsárdást például Pávai István barátom kérte. Telefonálgatott, sürgett, hogy adnám neki. Lehel fiam találta ki a megoldást: adjam neki, és kérjek cserébe egy hegedűt.

– Nem a rossz szándék mondatja velem, de tényleg kissé szokatlanul erősen kötődsz a képeid-

viszek. Erre a változatosságra a diákok rendkívül fogékonyak. Még a portrérajzolás közben is meglátom egy-egy régi emlékképemet. Amikor valakire ránézek, szinte azonnal be tudom azonosítani. Hoppá, ő Csuti Jóska bácsihoz hasonlít! Meglátom bennük a vonalakat és a kontúrokat. Az a faluközösség, amelyben én egykor felnőttem, mára teljesen megváltozott, de akkoriban íratlan törvényszerűségeit mindenki következetesen betartotta. Ebben a régi magyardellői világban akadtak mulatságos pillanatok is: például havat kaszáltak a férfiak. Ugyanúgy kellett kaszálniuk a havat, mint nyáron a rendet. Ha hosszú volt a hórend, a kaszát két-három sor után meg kellett fenni. Hat rend után meg kellett verni: leterítették az ujjast a hóra, rákönyököltek, beütötték a kaszaillót a földbe, elővették a kalapácsot a tarisznyából és kalapáltak. A végén boglyába is hord-



Szilágyi István

Király László



# Centenáriumi előzetes kiállítássorozat

Noha több mint másfél év múlva lesz Borsos Miklósnak a születési centenáriuma, január 27-én – halálának napra pontosan 15-ik évfordulóján –, csütörtökön délután zsúfolásig megtelt teremben nyitották meg a rendkívül sokoldalú, színes egyéniségű szobrászművész gazdag munkásságának egy szeletét bemutató kiállítást a Római Katolikus Nőszövetség Szent Gábor Fóruma Szentegyház utcai dísztermében.

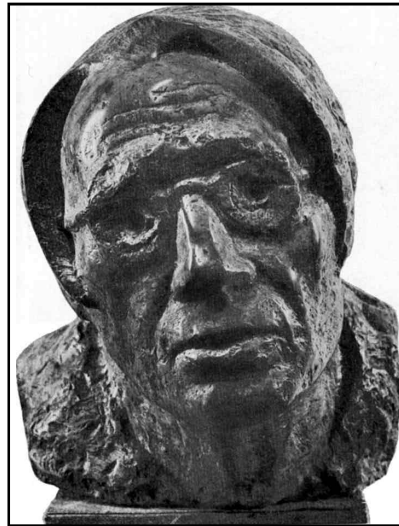
A Nagyszebenben 1906. augusztus 13-án született Kossuth- és Munkácsy-díjas (1957, 1954) érdemes (1967) és kiváló művésznak (1972), huszonegy gondolatgazdag, művészi mondandót sugalló grafikai alkotását vonultatták fel az érzékelhetően nagyon felcsigázott érdeklődésű közönség elé. Az a Kratochwill Mimi nevű, magas szakképesítésű művészettörténész tartotta a megnyitó beszédet, aki 1994-ben a művész özvegyével, Kéry Ilonával négykezesként írta meg Borsos Miklós üzenete 77 képben címmel a szívből, lélekből fakadt Borsos Miklós-i életmű kvintesszenciáját.

A művész szülővárosában

János vitéz (Borsos Miklós grafikája)



mindössze tizenhat éves koráig élt, 1922-től szüleivel Győrbe költöztek, ahol a bencés gimnáziumban érettségizett. Művészeti tanulmányait is itt kezdte el, főleg önképzéssel. Varázslatosan szívhez szóló memoárkötetének, a Visszanéztem félutamból című, 1989-es kiadásához írt fülszövegét faksimile kézírásban illesztette a Széchenyi Kiadó a csodaszép könyvhöz. Hadd idézzünk itt kommentár nélkül ebből néhány mondatot: „Időközben Somogyi József rektorsága alatt kineveztek a Képzőművészeti főiskola tanárának. Az Epreskert megváltozott az én szememben, hiányzott a rajongás és bolondozás, ami oly kedves híres-hirhedtté tette régen csodált nagy mesterek mellett. Tanítani kellett volna, de az évek telével már tudtam, hogy művészetet tanítani nem lehet, de nem is kell, születni kell rá – tehetség kell hozzá. (...) Öt évet töltöttem el, utána lemondtam tanárságomról. Ez évek alatt többet dolgoztam, mint előtte. Portrékat, érmekeket, síremlékeket, míg végül eljutottam Bartók síremlékéig, ami egész munkásságom koronája, formában és fekete gránit anyagában. Időközben a Várba költöztünk a bástyára néző házak egyikébe, ami azért is kedves nekem, mert azonos a nagyszebeni bástyával. Műtermem nincs – szobrot nem vállalkozok, de szabad az út a rajz, érem és rézkarc felé, ami a legrégebbi műfaj, amivel foglalkozom. Elég egy



Borsos Miklós: Szabó Lőrinc

egész tevékenységének a kidomborítására is.

A pulpituson elhelyezett három rajzkompozíció – Zápor, Vitorla és a Színpad I. is találó választási koncepciónak bizonyult, mert a szemben ülő közönség lelkét jól előkészítette a két hosszanti fal mentén utólag megszemlélendő képek mondandóinak befogadására.

Bárcsak minden képzőművészeti tárlat ilyen konklúziókat sugallana.

Hisszük – és kívánjuk –, hogy ez (legyen) a jövő útja!

GÁBOR DÉNES

János vitéz (Borsos Miklós grafikája)



## A magyar–lengyel barátság ezeréves története

A magyar és lengyel államok körülbelül ugyanabban az időben alakultak. Hasonló, de nem ugyanolyan körülmények és feltételek mellett. Közép-Európában évszázadokon keresztül azokat a területeket foglalták el, ahol a keleti és a nyugati civilizációk kereszteződtek. Már ezek a feltételek és körülmények is befolyásolták és irányították a magyar és lengyel nemzet jövő sorsát. Ezek nagymértékben forrásává váltak annak a csodálatos jelenségnek a nemzetközi kapcsolatokban, amit magyar–lengyel barátságnak nevezünk. Erről a barátságról sokat írtak, kifejezésre jutott mindkét nemzet művészetében, irodalmában, történelmi irataiban és a publicisztikákban. Sőt, a magyar–lengyel barátság szilárd, de nehezen mérhető elemmé vált a Visztula és a Közép-Duna közt élő népek köztudatában. Az egyik legnagyobb magyar költő, Arany János egyszer azt írta:

„A magyar szívesen üdvözli a lengyelt, az ismeretség új, de a barátság régi.” A 19. századi lengyel publicista Stanislaw Worcell pedig ezt a gondolatot a követ-

kezőképpen fejezte ki: „Magyarország és Lengyelország két ősi tölgyfa, mindegyikük külön és önálló törzsszel, de gyökerei szélesen szétterülnek és összefonódnak a föld felszíne alatt, és láthatatlanul összekapcsolnak egymással. Innen van léte és frissessége az egyiknek, valamint élete és egészsége a másiknak.”

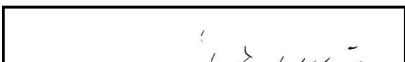
Worcell gondolatait folytatva meg kell említeni a magyar–lengyel barátság történetében azokat a momentumokat, melyek jellemző és meghatározó szerepet játszottak.

A régi Magyar- és Lengyelország történetét elemezve hasonló társadalmi szerkezetet találunk, hasonló politikai és szociális rendszert és közel azonos állami problémáit. Ezzel a dilemmával szemben szilárd központi hatalom, vagy anarchiává változó szabadság áll. Később a függetlenség elvesztése, az idegen uralom hosszú évei, a szabadság elvesztése, a szabadságharcok, a külföldi száműzetések, a függetlenség jelszavai a két ország legtipikusabb politikai és szociális problémái közé tartoztak. Ezenkívül a két ország gazdasági struktúrájában is vannak hasonlóságok. Magyarországot és Lengyelországot a múltban a gazdasági fejlődés gyenge dinamikája jellemezte: belső és külső

tapasztalható kölcsönös átszivárgások. A Kárpátok nem jelentettek akadályt, nem elválasztották, hanem összekapcsolták a két népet. Manapság sem választanak el minket, amikor már nem töltik be a határ szerepét a két ország között.

A legközelebbi időkben a magyar–lengyel közreműködés a politika, gazdaság és kultúra minden területét átfogja. „A két tölgyfa gyökerei”, melyek a két nemzetet szimbolizálják, továbbra is egybenőve, összekapcsolódva alkotják az erős, tartós és már hagyományos magyar–lengyel barátságot. A lengyel–magyar kapcsolatokról beszélve nem lehet figyelmen kívül hagyni a konfliktushelyzeteket sem, melyek a következő nemzedékeknél gyorsan feledésbe merültek. Arról a körülményről sem szabad megfeledkezni, hogy Lengyelország élet-erős érdekei gyakran a magyartól eltérő irányba mentek. Az akkori Lengyelország politikája a Balti-tengerrel és a keleti határral volt összekapcsolva, a magyar érdekeltségek pedig Dél- és Délkelet-Európához fűződtek. Oda vezetett a magyar politikai expanzió és onnan jött a halálos veszély a magyar állam egzisztenciájára. Hosszú idegen elnyomás sújtotta mindkét nemzetet.

Négy nap dörgött az ágyú...  
(Borsos Miklós grafikája)



# Ojtozi emlékműavatás

## Egy törött kapu töretlen üzenete

Ojtozban bensőséges családi hangulatban került sor a római katolikus templom cintermében a két világháború emlékeztető térplasztikai alkotás, egy törött, roncsolt székelykapu-szárny ünnepélyes leleplezésére.

Az Ojtoz völgyében évtizedek óta várat magára az a két világháború véres csatái során elesett katonahősök emlékének megörökítése, vagy az elpusztított emlékművek helyreállítása. A Háromszéki Mikes Kelemen Közművelődési Egyesület kezdeményezésére született rendhagyó alkotás a felsőháromszéki (Kézdialmás illetve Gelence) Kelemen Dénes fafaragó mester, nyugdíjas tanító műve.

A kaputorzó a képzőművészet plasztikai nyelvezetén fogalmazza meg azt a történelmi üzenetet, hogy a haza és szeretteik védelme közben összeroncsolt és szétszaggatott életek áldozata nem volt hiábavaló, mert két világháború katonahőseinek szét tört élete, a politikai értelemben szétszaggatott haza az életüket érte áldozó hősök maradványainak lelkében ácsolódik újra össze, válik egységes egészzé.

A törött kapu szimbólum minden eleme üzenetet hordozó. A keménységet, tartósságot és monumentalitást megjelenítő cserefa – az anyag Bagoly Miklós mérnök-vállalkozó adománya – önmagában is szimbólum értékű. Az

Az ojtozi emlékmű avatása

emlékmű alkotója felhasználta egy, a valamikor ojtozi honvédlaktanyák elé állított faragott kapu roncsdarabjait, és ezeket mint ereklyedarabokat építette be az ácsolatba. A térplasztikai alkotásnak a történelmi magyar címerből és a népi faragászatból átvett elemei, a kettős kereszt, az életfa motívum, a címermező más elemei olyan jelképi sűrítmenyként vannak jelen, amelyek az epikus történelmi megjelenítés világa felé nyitogatják ezt a kaput. És ami még fontosabb: a fizikai látvány és a lelki építmény képzeletbeli – és majd gyakorlati – kiegészítésére sarkallják a nézőt. Mintegy az idő lassúad folyamához igazított kinetikai alkotás ez az emlékmű. A képzeletbeli mozgást asszociálja: várja, hogy rusztikus sziklatömbök állják körül, amelyekre, a Kárpát-medence régióinak hőseit megjelenítve kerüljenek fel azoknak a nevei, akik az Ojtoz völgyében és a tágabb térségben áldozták életüket.

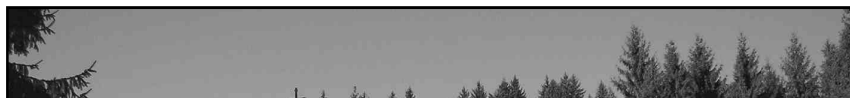
Külön kőtömb emlékeztet majd az Ojtoz völgyében elpusztult munkaszolgálatos férfiakra.

Nem csak úgy tűnik, hanem most már bizonyos, hogy az ojtozi emlékmű üzenetét látatlanul is érzékelték a hősök hozzátartozói és mai maradványai, mert egy egyszerű felhívásra nem várt sokaság gyűlt össze az emlékműavatás al-

kalmára. A tőlünk távol élő, de lélekben hozzánk közel álló adományozók, közülük is Szabó József János alezredes hadtörténész és Benczúr Tibor (Budapest), valamint Gaál Dénes (Balassagyarmat) személyét emeljük ki.

Az ünnepi ceremóniát Ferenecz László tanár, iskolaigazgató vezette, Dimény Zoltán berecki polgármester valamint e sorok írója szólott az egybegyűltekhez, Kelemen Dénes faragóművész az emlékmű szimbólumáról érkezett, Szóts Dániel a honvéd és székely határőr veteránok nevében történelmi keretbe helyezte az Ojtoz völgyében történeteket, Márton Árpád parlamenti képviselő az RMDSZ alkalomhoz illő üzenetét tolmácsolta. Az emlékműnél Beke Tibor református lelkész mondott áldást. Koszorút és virágcsokrokat helyeztek el a hősi halottak hozzátartozói és leszármazottai, a berecki, a felső- és alsó-háromszéki RMDSZ, a veteránszövetség és számos más részvevő, az emlékműállítás berecki és ojtozi támogatói és kivitelezői. Az emlékműnél a magyar honvédség és a székely határőrség gelencei hagyományörzői és székelyruhába öltöztek álltak díszőrséget.

Páll Andor felső-háromszéki vállalkozó és csapata, a berecki polgármesteri hivatal és RMDSZ egy emlékpark kiképzését és a tervezett sziklatömbök elhelyezését, s a templomfelújítás befejezését kezdeményezik. A tér rendezési tervének véglegesítésére Vetró András szobrászművész vállalko-



# Hajsza – a szépségért

Dsida Jenő költészetéről

*„Megváltja-e a szépség a világot?”*  
(Miskin herceg – F. M. Dosztojevskij:  
A félkegyelmű)

Nehéz megmondani, hol húzódnak a szép határai. Szép az, ami érdek nélkül tetszik – idézhetjük a közhellyé csévelt megállapítást (Aquinoi Szt. Tamás, Kant). De az érdekel tetsző is átléphet a tárgyalt kategóriába.

Az élet célja a szépség megteremtése? Hajszoljuk bolondul, mint Dsida Tinti kutyája a macskát. (Elkapja/elkapjuk-e valaha?)

Rabindranath Tagore vallja: „A szépség édes nekünk, mert ugyanazon mulandó dallamra táncol életünkkel. / A tudás drága nekünk, mert sohasem tudjuk kiteljesíteni. / Minden eldőlt és elvégzetetett az örökkévaló égben. / De a föld illúzió-virágait frissen megőrzi a halál. / Testvér tartsd ezt eszedben és örülj” (Senki sem él örökké). Az elillanás teszi kimondhatatlanul vonzóvá a szépséget, akárcsak az életet.

Ágoston Plótinosz gondolatmenetét követve állítja, hogy „Isten minden szépség forrása és a legmagasabb rendű szépség; s mert Isten szereti a rendet, mérték szerint alkotta a világot, amely így esztétikailag tökéletes. A rútság csak relatív lehet; azok vélnek egyes kiszakított dolgokat rútnak, akik nem látják az összefüggéseket...” Esztétikai kislexikon. Bp. Ágoston címszó.

Baudelaire látványosan vezette be a szép kategóriájába ágyazott csúfot az irodalomba. Rilke írja ezzel kapcsolatban: „Emlékszel Baudelaire elképesztő versére, A dögre? Lehet, hogy most már megértem... Mit is tehetett volna, ha már ez megesett vele? Az volt a feladata, hogy abban a szörnyűségben, látszólag merő undorban meglássa a minden létezőben ható eleven valóságot. Válogatni, mellőzni nem lehet... Nekem úgy tűnik, ez a döntő: ha valaki bírja, hogy a leprás mellé feküdjék, s a szerelmes éjszakák sugárzásával melengesse – az ilyesmiből nem sült ki más, csak jó.” (Malte Laurids Brigge feljegyzései – ford. Görgy Gábor. Prózai írások. Bp. 1961. 198.) Az érdekesség pedig a következőben rejlik: a szépséget

a szépség. Szép az élet, de szép a halál is, hiszen mindkettő ugyanannak a létezőnek a tartozéka. Ezért lehetséges és hiteles a Dsida által „megszerkesztett” költői/valós(?) világ. (Nála az élet teljes mértékben tartozéka a halálnak, és fordítva. A szenvedésnek része az öröm, és fordítva. Mindez pedig az édenbeli teljesség megsemmisülése után. – Reconstructio mundi.) „...Csodaszép, csodaszép ez az élet, / semmi se múlja felül. / Légy csonka, beteg, nyomorult bár, / mégis öröm szippantani fényt, levegőt, vakon is kéj / megtapogatni a nap tüzes arcát. Százszor, ezerszer / szép ha emellett még fiatal költő is az ember, / hóbotos daloló, feltárt szívű, harmatosan jó, / mint a madár, ki csipog s apró bogarakra vadászik, / mint farkaskutya, / kit megszáll lobogó heve és a / macska nyomába iramlík. Mert sunyi macska a Szépség, / tiszta fehér, pamacsos cica, hirtelen ugrik, elillan... (...) / Nincs, kiskutya más hivatásunk, / mint macskára vadászni, vidáman inálni utána, / meg-megfogni, eresztetni, játszani véle, / magasra / tartani felnevetőn, komor emberek arca elébe / villogtatni: kacagjon a lelkük, látva, milyen szép, / mily kecses állat a Szépség, hó-cica, furcsa bohó Vers” (Kóborló délután kedves kutyámmal).

Tehát végső soron a szépség az alkotás folyamatában létesül. (Az emberben emiatt lehet örökké jelen. A versben is.) Dsida egyik korábbi versében nem éppen ilyen optimista szemléletről tesz bizonyosságot. Így: „Fáradt-szelíden megy a Szépség... // Életet lehel fűnek-fának, / de mint hajdan az Ember fiának: / nincs ahová fejét lehajtsa.” (Örök vers)

A Szépség és az Emberfia között vont párhuzam visszavezet az ágostoni felfogáshoz. Az Isten Fiát (aki az Istenség, a tökéletes szépség és harmónia része / részese) megfeszítették az emberek. Közönyükkel(?) ugyanúgy megölték, mint agresszivitásukkal(?). Az Uristen, a Teremtő és Fenntartó meghalt a Fiában úgy, ahogy a Szépség elsatnyulni kényszerül a Versben – az iránta tanúsított érdeklenség sekélyességében. A vers, az alkotásban létrejövő Szépség örök – ebből kifolyólag a szenvedés, a kivetettség tudata is örökkévaló. Dsida azt írja az idézett versrészletben, hogy a Szépség „Életet lehel

kotásának idézett része is („magasra tartani felnevető, komor emberek arca elébe / villogtatni: kacagjon a lelkük”). S ha a szépség képes lesz megváltani az embert, akkor a belülről fakadó megújulás párosul a kintről jövő szépség-impulzus erejével. Ahogy

a krisztusi önfeláldozás egyszerre az istenség önkifejeződése és az embereknek szóló üzenet, ugyanúgy a szépség is.

BODA EDIT

## *Két megsárgult értesítés, és ami mögötte van*

1944 januárjában – VI-os koromban – félbeszakítottam gimnáziumi tanulmányaimat (Kolozsvár, Mikses Kelemen Gimnázium) s az Orbán Károly fanagykereskedő telcsi telepén vállaltam munkát. Amolyan gyakornokként tevékenykedtem Struhl úr mellett, aki egymaga szervezte, irányította a fakitermelés ügyesbajos dolgait. Bár életkorban nagy különbség volt közöttünk, mégis úgy bánt velem, mintha társa lennék, a szakma összes fortélyával megismertetett, s amikor egy napon a csendőrök váratlanul elhurcolták a zsinagógába, olyan szívszorongás fogott el, mintha közeli hozzátartozómat vitték volna el. Attól kezdve a munka minden felelőssége rám hárult. Telepünk hadiüzemként működött s a helyi, elsősorban a bükkösi katonaköteles román lakosság – munkaszolgálatosként – termelte nálunk a fát, amelyből többek között talpfák készültek a Déda–Szeretfalva vasútvonalra. Én porcióztam ki élelmiszeradagjukat (kukoricaliszt, juhtúró, vegyes íz, sózott szalonna), s nekem kellett jelentést tennem a beszercei katonai parancsnokságra. Csakhogy e heti jelenléti listák nem fedték a valóságot, mert szolgálatosainknak otthon is jócskán volt munkájuk, ezért egy szóbeli megállapodás alapján munkaidejüket saját maguk osztották be, ugyanakkor vállalták, hogy az előírt famennyiséget mindig megtermelik. Az országot nem csaptuk be, de a rendet csúnyán megszegték. Egyszer Besztercéről váratlanul ellenőrzést kaptam. Tudtam, hogy aznap egy lelket sem találunk a vágásban, s mikor a szekérrel már félúton voltunk, mint a mesében, olyan nagy felhőszakadás zúdult reánk, hogy vissza kellett fordulnunk. Megúsztam.

Áprilisban a VI. osztályból vizsgáztam, azonban nyomot hagyhattam magam után, mert július végén behívót kaptam egy diák-munkásszázalóaljba s a

adtam be, hogy a soproni erdészetet elvégezve újból visszajöjjen ide.

1947. február elején Ádámosra utaztam rokonihoz, hogy egy kicsit pihenjek és így várjam az útlevelem megérkezését. Február 7-én hallottam, hogy a csendőrök egy Derzsi nevű személy után érdeklődnek. Azon nyomban naivul bementem az őrsre (hát ha az útlevelemről érkezett valamiféle hír). Azonnal letartóztattak, miközben egy táviratfélét olvastak fel, mely szerint a román állam és Mihály király elleni szervezkedés vezetője vagyok. Két napig vendégeskedtem náluk, ez elég volt, hogy a telcsi idilli világból visszazökkenjek a valóságba, ahol csak topor, bángyin voltam, akit ki kell pusztítani. Megtapasztaltam azt is, hogy mi a rablánc, miközben a két kilométerre levő vasúti megállóhoz, s onnan Balázsfalvára kísértek, láncsörgetés és rám irányuló szuronyok parádéjában. Eltelt újabb két nap, aztán eljött értem egy civil ruhás rendőr, s ahogy a gengszterfilmekben láthatjuk, csuklóját csuklómhoz bilincselte, kibiztosította előttem pisztolyát, s így szállított a kolozsvári rendőrség fogdájába. Állítólag 13 napig voltam ott. Egy sajátos kínfaggatásnak lehettem kísérleti alanya, mert a zárkában a kezemen s a lábamon (úgy emlékszem) állandóan rajta volt a bilincs, s alig vártam a gumibotos kihallgatásokat, mert azok mennynek számítottak, ha pokol volt a cella. A listán, amit alkalmanként emlegettek, felfedeztem néhány ismerős nevet, azonban annyira kiestek emlékezetemből, hogy ezért is reménytelennek tűnt a helyzetem. Szerencsére édesanyám minden követ megmozgatott, s az akkor még szabadlábban levő magyar vezetők (így Balogh Edgár) jóvoltából – váratlanul kiengedtek. Igaz, kéthetenként jelentkeznem kellett, de erre csak két alkalommal került sor, mert március 28-án fővárosi katonai bíróság elé állították.

# A magát elemésztő fáklya

Az 1960–1980-as évek Erdélyében fogalomszám-ba ment magyar középiskola igazgatójának lenni. Majd minden városnak akadt olyan vezető tanár-egyénsége, aki megtalálta azt a középutat, amelyen úgy lehetett szolgálni a magyarságot, hogy azt még a felettes pártszervek, tanügyi főnökök elnézzék. Külön érzék kellett ehhez a munkához. S ha az igazgató még ráadásul jó szaktanár is volt, s megőrizte emberségét beosztottjaival szemben: kiérdemelte a köz-tiszteletet. A Kolozsvárt működő három magyar gimnázium közül talán a Brassai Sámuel nevét viselő egykori Unitárius Kollégium volt e téren a legszerencsésebb. Egymás után három tiszteletreméltó vezetője vált legendássá: 1958-tól Gáll Dénes, 1965-től Szöllősi Ferenc, 1978-tól Boda Károly igazgatta. Boda Károlytól kell végleges búcsút vennünk.

Hetvenhárom esztendőre terjedt életútjának tengelyét képezte az a 33 év, amelyet a Brassaiiban töltött. Ott találta meg életcélját nemzedékek képzésében és életre bocsátásában, majd később az iskoláért folytatott harcban, a megtartás és átmentés küzdelmeiben. Kitörölhetetlenül beleírta nevét a fennállásának 450. évfordulójához közeledő tanintézet történetébe.

A háromszéki egykor mezővárosi rangú, vártemplomáról híres Illyefalváról indult életútja 1931-ben, s természetszerűleg a közeli Sepsiszentgyörgyre vezetett. Ott a Református Székely Mikó Kollégiumban ismerkedhetett meg a tudományokkal, s katolikus létére a protestáns hagyományokkal is. Olyan iskolamodellt ismert meg, mely utóbb kolozsvári munkálkodása során is mértékül szolgálhatott. S bizonyára innen hozta magával a matematika iránti vonzódását. Érettségi után Kolozsvárra jött, az akkor virágkorát élő Bolyai Tudományegyetemre, ahol 1953-ban szerzett matematika–fizika szakos diplomát. Egy évig az egyetemen tanársegédként dolgozott, majd 1954 szeptemberében áthelyezték az akkori 7-es számú Középiskola, a későbbi Brassai esti tagozatára matematikatanárnak. 1958-ban került át a nappali tagozatra, s rövidesen iskolája legkeresettebb, legbecsültebb számtantanára lett. 1960-tól rábízta az egyetemi hallgatók pedagógiai gyakorlatának vezetését. Nyugatra, a tanári pályánál is inkább

zatát, sőt ezt utóbb ipari vállalatnak rendelték alá. Két minisztérium elvárásai szerint vezetni, s közben a magyar jelleget megtartani, a jó diákok elvándorlását megakadályozni, jó tanárokat az iskolába vonzani – egyre nehezebb feladatnak bizonyult. Szinte minden induló magyar osztályért küzdeni kellett a tanfelügyelőséggel és a pártszervekkel. A diktatúra egyre lehetetlenebb helyzetbe hozta a magyar oktatást. 1985 őszétől már a magyar jellegű tanintézeteket is megszüntették: a Brassai középiskolai tagozatára is román osztályokat erőszakoltak. Rövidesen minden magyar feliratot el kellett távolítani, az ünnepek nyelve is csak román lehetett. A magyar igazgató valóságos ostromállapotban élt. Ekkor nyilvánult meg igazán vezetői bölcsessége. Mindig megtalálta azt a józan határt, ameddig az ellenállás nem veszélyeztette az iskola létét. És mindig volt tárgyalási készség benne: néha pártoskodó, vádaskodó tanárok közt is békét, rendet tudott tartani.

Ilyen körülmények közt jött el az iskola fennállásának 425. évfordulója 1982-ben. Szerencsénkre a Fital Szívvel című diákfolyóirat 21. száma (1989/90) részére összefoglalta azt a sok megpróbáltatást, megaláztatást, amit egy magyar iskola vezetőjének el kellett szenvednie, hogy legalább városi szinten ünnepelhessenek, hogy az ünnepség által is erősítsék a brassais szellemet.

Így nem csoda, hogy 1987 januárjában történt leváltása után pár hónappal elérte a szívinfarktus, mely aztán nyugdíjba kényszerítette, s elindította szervezetét a koporsóhoz vezető úton. Azért nem hagyta magát. Mikor már kezdett erősödni, apránként téve meg az emeleti lépcsőket, el-eljárt az iskolai ünnepélyekre. S több időt szentelhetett a tudományos-összegező munkának. Korábban is közölt tanulmányokat a Matematikai és Fizikai Lapokban valamint a Tanügyi Újságban. Az 1989-es változás után összegezhette iskolája diáklapja és évkönyve számára az iskolatörténet 1948 utáni szakaszát, a matematika katedra több évtizedes alakulását. S összeállított egy kétkötetes mértani feladatgyűjteményt középiskolák használatára (1998–1999). Kolozsvárról távozásban, a két esztendőre gondos könyvtárral

küldöttséggel képviseltette magát a szertartáson, melyet Rázmán Csaba magyarországi unitárius püspök vezetett. Az alapigét Pál apostolnak a galácia-beliékhöz írott leveléből (5:13) vette, hozzá társítva Sütő András családi sírjának feliratát („A fáklva magát emészti meg, miközben másnak szolgál”). Az egykori kollegák és barátok nevében Gáll Dénes, a

Brassai mai vezetőségének nevében alulírott mondott búcsúztatót. A megjelent számos egykori tanítvány, vendiák nevében ketten szóltak, s számosan helyeztek koszorút a ravatalra. A Székely himnusz hangjaival zárult a megható szertartás.

GAAL GYÖRGY

## Hollódtól Szilágysomlyóig

Frissen megszerzett orvosi oklevéllel a zsebemben meg kellett értenem, hogy Nagyváradon nem maradhatok, szakvizsgára csak három év után jelentkezhetem, kénytelen voltam elfogadni egy körzeti orvosi állást Hollódon. Így aztán búcsút vettem a Pece-parti Párizstól, és lelombozódva 1958 második felében félnormás fizetéssel, de egésznormás munkaidőben dolgoztam a Belényeshez közeli faluban fél évig.

Dull József volt az előttem ott szolgált vasúti orvos, de ő már sikeresen versenyvizsgázott és a nagyváradai ortopédiai és traumatológiai kórházba került. Beiktatásomhoz elkísért a venterei születésű Ioan Crețu, aki a nagyváradai vasúti kórház igazgatója volt, így az én főnököm lett.

Vonattal mentünk. A főnököm beült az első osztályú vagonba, én a másodosztályúba, így beszélgetésre nem került sor, amit pedig annyira óhajtottam volna. Estére értünk Hollódra 1958. október 25-én, és még aznap át kellett vennem az orvosi rendelőt, teljes felszereléssel és a házi patikával Florica nővértől, mivel Dull doktor távozása után csak neki adhatta át. Láttam, hogy az új igazgatónak sem türelme, sem kedve nem volt az átvételnél asszisztálni, hiszen nem az én semmiségemért kísért el, hanem a másnapi vadászat kedvéért jött. Én csak ürügy voltam arra, hogy igazoltan jöhessen Hollódra, azaz Venterére, az ő szülőfalujába.

A gyógyszerszekrénnel kezdtük. Sorra vettük a számtalan orvosságot, csupasz kézzel számolgattuk a tablettákat, a gumikesztyű akkoriban nemcsak drága portéka volt, de többnyire hiánycikk is. Mire a gyógyszerek átadásánál a dilaudenig (morfin készítmény) jutottunk, elvették a villanyáramot. Az igazgatóm erre, láthatóan örömmel felállt és átadott az

Megkértem a barátomat és kollégámat, hogy a mentővel ne Belényesre, hanem Váradra vigyenek, hogy ott az általam már jól ismert és nagyra becsült Krisán Zoltán sebész főorvos operáljon meg. A belényesi mentőállomás elhárította a szállítást azzal, hogy ők csak a belényesi kórházba szállíthatnak betegeket. Közben telt a drága idő, és én egyre rosszabbul éreztem magam. Beláttam, hogy a barátom mindent elkövetett, de a kérésemet nem tudta teljesíteni.

Éppen vasárnap estére érkeztem meg a mentővel a belényesi sebészetre, de gyorsan kiderült, hogy nincsen villanyáram (egyenáram!), nincsen steril műszer, de nincs a kórházban dr. Andor sebész főorvos sem, a másik sebész pedig éppen esküvőn volt. Vay Pista barátom nagy nehezen összeverbuválta a műtői csapatot. Kifőzték a műszereket, előkerült két nagy petróleumlámpa, a sebészek bemosakodtak, engem reszketve a műtőasztalra fektettek és megkezdődött a helyi érzéstelenítés. (Csak 5-6 év múlva tanulta meg az egyik belényesi sebész Nagyváradon az altatógép kezelését!)

Nehéz volt a műtét, mert a gyulladt féregnyúlvány a vakbél háta mögött feküdt, és ezért utóbbit a felszínre kellett húzni, ami nagy fájdalommal járt. Ordítottam is, mint a fába szorult féreg. Az érzéstelenítés nem használt, de végül is a műtét mégis sikerült, és én is megnyugodtam. A szép Emília és Pista barátom gyakran meglátogattak és nagy magányomat baráti, és kollegiális szeretetükkel enyhítették.

Az állomásfőnök csak egy hétre bocsátotta rendelkezésemre a vendégszobát, de térítés ellenében. A hét után már nagyon sürgetett, hogy költözzek ki, mert szüksége van a vendégszobára. Közben a bukaresti származású nővérral, Floricával jártuk a falut, hogy albérletet keressünk számomra. Alig erősöd-



szarendeződött határokkal elvesztette fontosságát, üres épületek maradtak, elhanyagolt, lerobbant állapotban a falu peremén. Az újraegyesült Erdélyben már itt haladt el a nagy forgalmú Vaskohsziklás–Bukarest felé menő gyorsvonal.

A falu minden házából valaki a vasútnál dolgozott, de megvolt a magángazdasága is, mert még a kollektivizálás előtt voltunk. A szép, kérkedő házak egymás után épültek. Összehasonlíthatatlanul jobban éltek az emberek Hollódon, mint az én szülőfalumban, a mezőségi Vajdakamaráson. Noha Hollódon volt vasút, de már a falu közútjaira senki sem gondolt. Esős időben a sár a mezőségi sárral vetekedett.

Egy állami gazdaság működött a falu határában a görög katolikus egyház elkobzott földjein. Így aztán az egyszerűbb munkaerőt már ez is felszívta. A gazdaságnak volt egy kantinja is, ahol orvos, tanító, tanár, tisztviselő ebédelhetett, de ez a minimális egészségügyi követelményeknek sem felelt meg, igaz, hogy az igények is csak ilyenek voltak. A régi papi pincéből még mindig hozzá lehetett jutni jó minőségű borhoz, a környék erdeiben nemcsak a vadászok, hanem a vadorzók is megtalálták számításukat.

Orvosi tevékenységem lényege a vasúti dolgozók táppénzes állományba vétele volt, főleg, mert az igazi betegek az idegen, fiatal orvosban nem nagyon bíztak, inkább elmentek a szomszédos faluba, Venterére, a már megismert és megkedvelt Vay doktorhoz.

Elődeim egy kis borraalóért már táppénzes állományba vettek bárkit, amire főleg a mezőgazdasági munkák idején került sor. Próbáltam ilyen téren rendet teremteni, de miután megfenyegettek, lemondtam erről, inkább az elmenetelen törtem a fejemet. Nagyon sok hollódinak nem tetszett, hogy magyar vagyok, de ezen nem tudtam – nem is akartam – változtatni. Mindössze csak egy magyar ember élt a faluban, a monarchiabeli kisbíró.

Egyetlen hely, ahol otthonosan éreztem magam, a Vay Pista és felesége, Emília venterei lakása volt, ahol mindig szeretettel vártak. A nagyszerű, emlékezetes, finom vacsorák után rendszerint hármasban römiztünk. A házigazda nemcsak kitűnő orvos, szervező és nagyszerű vadász volt egy személyben, de még a römiben is mindig ő nyert, lepipálva engem és szeretett feleségét, Emikét. Megtárgyaltuk közös problémáinkat, mert rádió, televízió nem volt ezekben az években.

Néhány nap múlva jön a pályamester: volna a falu szélén egy üres szoba, és azt nekem adná, igaz,

kezdttem egy-két személyre, a durva viccért, de hamarosan kiderült az igazság, mert a mindennap használt nadrágomon is hasonló jelenséget észleltem. A sebészi precizitással elkövetett műtétet éhes egerek művelték a féltve őrzött, legszebbik nadrágomon, mivel élelmet nem találtak a lakásban, így a gyenge tápértékű nadrágom élére fanyalodtak.

Ami a lakást illeti, hát azzal jól bevásároltam, mert mindennap négyszer eldübörgött a gyorsvonal az ablakom alatt, úgy hogy még a cserepek is zörögtek az egykori munkásszállás fedelén. Ez volt a totális ébresztés, de ezen kívül naponta többször is elcsörmpölt az ablakom alatt a személyvonat, no meg a nappali és éjszakai sok tolatás biztosította az álmatlanságot.

A Kolozsvári Területi Vasútigazgatóság Egészségügyi Osztályához tartoztunk, de közvetlenül a nagyváradi vasúti kórház igazgatója volt a teljhatalmú vezetőnk, aki gyakran benézett egy-egy ellenőrzésre Hollódra vadászatok után. Nagy ember volt, mert a megyei pártbizottság tagjaként is jegyezték, többek közt.

Nagyváradi igazgatóm 1959-ben, egy szép tavaszi napon sürgősen keresett telefonon. Persze a legrosszabbra gondoltam azonnal: nevezetesen arra, hogy a félnormás állásomat megszüntetik, mert ezt a lehetőséget többször meglebegtették előttem, hogy ne legyen percnyi nyugalmam se.

– Dezső elvtárs, nem cserélnéd el állásodat a szilágyosomlyói orvossal? – kérdezi a mindenható igazgatóm. Nem hittem a fülemnek, és megkérdeztem, de mire szolgálna ez a csere?

– Arra való, hogy a somlyói orvos közelebb kerüljön a feleségéhez, aki Belényesen él, mert kibékültek – válaszolta az igazgatóm.

Valami sötét praktikát sejtettem a háttérben, de arra gondoltam, hogy ennél rosszabb nem lehet, jöjjön, aminek jönni kell – villant át az agyamon a szabadulás egyetlen szikrája és azt mondtam színtelen hangon: – Beleegyezem!

– De először nem szeretnéd megnézni, mert ezt aztán nem lehet visszafordítani? – folytatja az igazgatóm.

– Anélkül is beleegyezem – válaszoltam.

– Rendben van, a formásokat én elintézem – zárta le a beszélgetést nagyfőnököm.

1959-ben egy télvégi napon (február 20-án), egész vagyonommal, egy bőrönddel Hollódon felültem a

lemben egykoron oly nagy jelentőségű Szilágysomlyó.

Már tudtam Hollódról, hogy egy vasúti orvosnak, ha nem is közvetlen felettese, de mindenesetre nagyon jelentős személyisége a vasútállomás főnöke. Így aztán egyenesen őt kerestem. Meg is találtam, mert az irodája előtt állt szép egyenruhájában. Bemutatkozom, mondom, ki vagyok, kit keresek. Ő pedig Tache Popovici állomásfőnök. Mondja, hogy itt áll mellette a leköszönő vasúti orvos és éppen rám vár, de véletlenül itt várja egyetemista lányát Valentin Blându pályamester is, hozzánk társul a másik pályamester is, Nicolae Corbeanu kissé mámoros állapotban. Kezet fogok mindenkivel, még a serpenyőjét kezében tartó forgalmistával is. Leköszönő orvos kollégám az ötvenen túl járhat, de a haja már hófehér. Érdeklődik a csomagjaim után, mert ott van az irodaszolga, Kabai bácsi is. Mondom, ennyi az egész csomagom, semmi más. Popovici állomásfőnök könnyedén megfogja a bőröndömet és Kabai bácsit elengedi.

Hármasban megyünk a vasúti rendelő felé, öt perc alatt már ott is vagyunk. Körülnézek: az orvosi rendelő előtt virágos kert szépen bekerítve, a kiskert két oldalán egy-egy ajtócska, csinos retesszel. Nagy váróterem, még nagyobb rendelő és ebből nyíló orvosi pihenőszoba. A rendelő épülete mögött veteményes kert, a végében újonnan készített deszka illemhely.

Mondja a kollégám, hogy akkor kezdjük meg az átadást, átvételt, mert alig várja, hogy szabaduljon ebből a városból, ahol sehogyan sem éri a nyugdíjas betegek panasztát.

Itt van ez a nagy papírszák, ebben vannak a műszerek, de ezekhez hozzá sem nyúltam, úgy vannak, ahogy Pişcolteanu doktortól átvettem egy évvel ezelőtt, én azt mondom te se használd a műszereket, mert még elvesz valami és akkor csak bajod származik belőle egy átadásnál – folytatja. De azért mégis-

csak látni szeretném, hogy mi van a zsákban. Átszámoljuk a fogászati fogókat, kürett-felszerelést, fecskendőket és másokat. Megvan minden a leltár szerint. Hát ezzel gyorsan végeztünk. Utána következett a gyógyszerek sokasága (ebben az időben a vasúti alkalmazottak és családtagjaik ingyen gyógyszert is kaphattak).

Kezdjük az aszpirinnél, hiányzik öt tableta, papaverinből kettővel több van. Vagy tíz féle gyógyszer nézünk, hol több, hol kevesebb, de sehol sem klappol. Közben beszűrül, a villanyáram is alig pislál. Fáradt is vagyok meg nyugtalan, de mindent egybe véve örvendek, hogy Szilágysomlyóra kerültem. Azt javasolom a kollégámnak, hogy én látatlanban aláírom, hogy mindent hiánytalanul átvette, és a végén eladminisztrálok úgy, hogy abból sem neki, sem nekem ne származzon semmi bajunk, ha mostanában jönne egy ellenőrzés.

A kollégám nagyon örült, hogy ilyen simán átadta a zűrzavaros leltárát, és hozzátette (regáti származású volt), hogy többször hallotta: a magyarok gavallérok, úri emberek, de most meggyőződött róla. Ha te úriember vagy, akkor én is az leszek, folytatta, meghívlak vacsorára egy kis magánvendéglőbe, ide a közelbe, Miclea nénihez, a park közelébe.

Először egy kis sétát tettünk a Fő utcán, ahol a fiatalok vidáman csevegett, de csak magyar szót hallottam. Látod ezt a sok, szép, piros arcú lányt? – kérdezte. Azért piros az arcuk, mert ezek a lányok mindennap megisznak egy pohár magurai bort, adta meg a választ is egyúttal az idős kollégám, akivel madarat lehetett volna fogatni a boldogságtól, hogy megszabadul végre ettől a magyar fészektől, és mehet vissza Belényesre a feleségéhez, akit bizonyára nagyon szerethetett, ha egyszer kibékült vele.

Hát így kezdődött!

DEZSŐ ISTVÁN

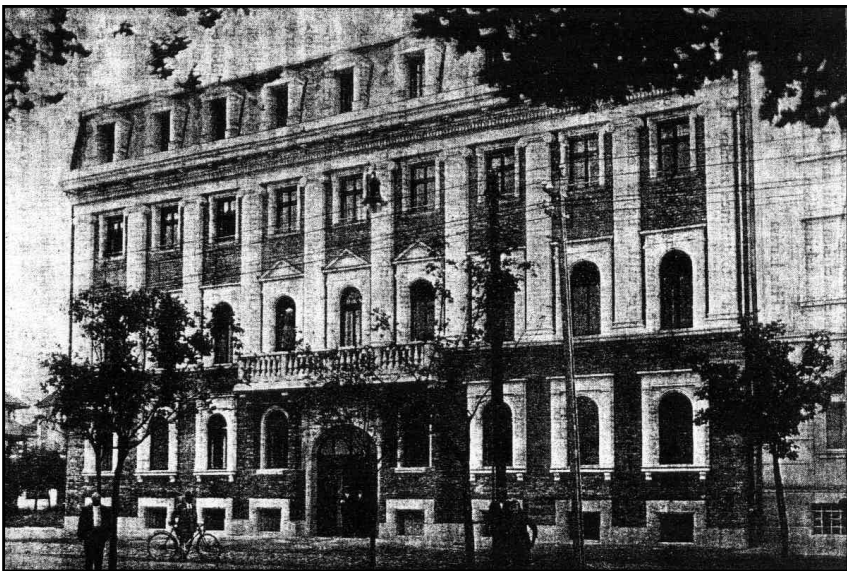
## A Temesvári Magyar Ház történetéből (1922–2000)

### Muzsikaszó és propagandakampány

A Magyar Ház létrehozásának gondolata 1922 tavaszán fogalmazódott meg a Szabolcska Mihály

próbára összesereglett dalárdát. A muzsikások nemes törekvése tulajdonképpen akkor mozdul ki a holtpontról, amikor november 9-

re az egylet választmánya az egyszerű meditálásnál dinamikusabb megoldásokat keresett: célirányos gyűjtést kezdeményezett. Szinte kibetálatlan felkészüléssel



Az elkészült Magyar Ház



Báró Ambrózy Andor

### Kultúrpalota vagy pártszékház?

„A kultúrpalota olyan elengedhetetlen szükségessége a városnak, hogy annak támogatásától senki sem zárkozhat el. (...) Azokat az összegeket, amelyek a cél megvalósításához hozzájárultak kamatoztatni fogjuk mindaddig, míg a megfelelő tőke rendelkezésünkre áll” – hangsúlyozta felszólalásában Skuteczky Miksa a dalárda február 11-i rendkívüli közgyűlésén. Horváth Antal elnök az összejövetelen bejelentette első sikerük ama hírét, miszerint kalapolási akciójukat a belügyminisztérium jóváhagyta; kibocsátott engedélyében azonban a szaktárca előírta, hogy a projekt megvalósítását lehetővé tevő summat két hónapon belül elő kell teremteniük. Ennek módját illetően az összejövetelen több vélemény is megfogalmazódott. Geisinger Tivadar például azt javasolta, hogy az

leki (ma Giurgiu) utcai épületre; a 6-os számú ingatlant Hilt Lajos és Rech K. Géza nevére telekkönyvezzik. Mivel az MP titkos találkahegyéről hamarosan kiderül, sem fekvése, sem belső építészeti kiképzése tekintetében nem felel meg az elvárásoknak az alakulat a belvárosi Jenő herceg (Szabadság) tér 8-as számú ingatlanában nyitja meg a pártirodát.

Miután 1926-ban végleg megakad a néhány hónappal korábban kezdeményezett gyűjtés a kerületi tagszervezetek maguk veszik kezükbe az MP propagandakampányának lebonyolítását.

### 1926: a nekifutás éve

A dalárda június 28-i ülésén a felszólalók által felvillantott Magyar Ház eszméje annyira magával ragadta a hallgatóságot, hogy kasszazárásig a részvevők pénzáradománvai a 336 000 lejt is megha-

latba ültetését megkönnyítendő szakbizottságokat, egy építészeti, egy pénzügyi és egy szervezési kérdésekkel megbízott testületet hozzanak létre. Horváth Antal felvetette, adjanak túl az MP Teleki utcai ingatlanján, az épület vételárát (közel 1 millió lejt) egészítsék ki a már meglévő 80 ezer lejjel, a hiányzó tételt pedig részvények kibocsátásával pótolják. Nem tétlenkedett a nőegylet sem; a hölgyek nevében Kiss Károlyné, Kriván Gyuláné, Klein Jenőné és Csongor Györgyné jelezte, belépne az építkezési ügyeket intéző kommisszióba. Ugyanakkor az értekezlet hangadói Székely László, Klein Jenő és Lázár László építészmérnököket arra kérték, vállaljanak feladatot a bizottság tevékenységében. Székely közölte, lemond a szokásos tiszteletdíjról (honoráriumát a munkálatok összköltségének 5 százalékában állapították meg)

sére az építkezésekhez szükséges tégl- és cserépmennyiséget.

Az alapító tagok kiléte felől az előkészítő bizottság augusztus 7-én döntött. Ennek megfelelően vétő jogot kaptak: Aczél Oszkár, Alföldi Géza, Ambrózy Andor és felesége, Baschant József, Bittó Ferenc, Endre Károly, Hajdu Frigyes, Horváth Antal, Irsay Nándor, Járosy Dezső, Kabos Ármin, Kakuk János, Klein Jenő és felesége, Kovács Béla, Kudelich Aladár, Kun Richárd, Légrády István, Osztié Andor, Pogány László, Raskó Sándor, Rosenthal Marcell, Rudas Jenő, Szappanos Gyula, Székely László, Ungár Adolf, Vasváry Ernő, Veterány Viktor, Vuchetich Endre, Tornya Gyula és Tóth Sándor. Skuteczky Miksa és Tedeschi Ármin mellett Ambrózy Andort, Hajdu Frigyes, Horváth Antalt, Klein Jenőt, Kudelich Aladárt, Légrády Istvánt, Raskó Sándort, Székely Lászlót, Ungár Adolfot és Veterány Viktort a végrehajtó bizottságba is beválasztották. Végül augusztus 15-én az alapítási okirat is megszületett. A dokumentum az alábbi passzusokat tartalmazza:

1. Az alapítók eldöntötték, részvénytársaságot hoznak létre, amit Magyar Háznak (Casa Maghiară Societate Anonimă) neveznek el, és Temesváron jegyeztetnek be;

2. Vállalkozásuk tevékenységi körét a következőképpen foglalták össze: ingatlanok adásvétele, építése és berendezése, valamint megfelelő hasznosítása;

3. Az Rt. alaptőkéjét 6 millió lejtben állapították meg, pontosítva, hogy ez az összeg 24.000 darab névre szóló, egyenként 250 lej értékű részvény tulajdonosa között oszlik meg; a részvények csak

5. Továbbá az alapítók fenntartották maguknak a jogot, hogy az első három üzleti évben az igazgatóságot maguk nevezzék ki;

6. Hozzáidomulva az ország érvényben lévő jogszabályaival: részvényes csak román állampolgár lehet;

Az Rt. adminisztratív, jogi problémáinak a megoldása Vasváry Ernő ügyvédre, illetve a pártiroda 3 tisztviselőjére: Grabler Árpádra, Osztié Andorra és Totter Máriára hárult. Korabeli irományok sűrűjében bókászva derítettünk fényt arra, hogy a részvényjegyzés iránt leginkább a helyi pénzintézetek érdeklődtek. Totis Jenő gazdasági egységei révén például a vállalkozás 300.000 lejt is meghaladó tételekhez jutott. Míg a Temesvári Bank háttérben meghúzódó Szana Zsigmond negyedmilliót hozott a kasszába, Kakuk János orvos, a malomtulajdonos Prohászka-fiúk és Hajdu Frigyes ügyvéd egyenként 100.000 lejt.

Tóth Sándor, az MP gyárvárosi tagozatának ügyvezető elnöke úgy vélte, a részvényesek létszáma minden bizonnyal az ezret is meghaladta volna, ha a lakosság anyagi helyzete másképp alakul. „Bizony a legtöbb magyar nem tud annyi részvényt jegyezni, mint amennyit a szíve diktálna. Sokan vannak, akik röstelvéni emiatt magukat inkább semmit sem jegyeznek. Pedig nagy hiba ez, mert egyetlen egy részvény is érték nekünk, elősegíti ugyanis azt a munkát, amely a kultúroththon megteremtését célozza” – nyilatkozta Tóth.

#### **Nevesítik a bársonyszékeket**

Ambrózy Andort 1927. február 16-án a részvénytársaság alakuló

a társelnöki titulus fölött azonban négyen osztoztak: Balla Hugó, Hajdu Frigyes, Szana Zsigmond és Totis Jenő.

#### **Ásó, kapa, iktatószám**

Anyagi nehézségek miatt a kezdetben feltartóztathatatlanul tűnő palotaépítési akció szinte két évig szünetel, s a társadalmi-politikai konjunktúra által aláásott nehézségeket csak tetézik az Rt. jogi személyiségének a megszerzése elé gördülő bürokratikus akadályok. Olyan időszak ez, amikor az Rt. címére a legtöbb sérelem a város előjárói részéről érkezik. Abban, hogy a Magyar Ház vezetésének nem sikerül engedélyeztetnie a telekvásárlásra vonatkozó kérelmeit, nemcsak a vonakodó urbanizációs szakemberek, hanem a nacionalista kirohanásoktól sem tartozkodó, uralmon lévő liberálisok is vétkesek.

Némi enyhülést hoz a kormányváltás, mivel a Nemzeti Párt hatalomra kerülésével együtt a belpolitikai atmoszféra is valamelyest normalizálódik. Ezt kihasználva a Magyar Ház Rt. alapemberei újrászövegezik a korábban már több ízben is visszautasított beadványaikat, mozgósítják szimpatizánsaik időközben elfásult táborát. A társaság törvényszéki bejegyzéséhez nélkülözhetetlen jóváhagyást Osztié utódja, Páll György szerzi be. 1929. május 16-án Páll az Rt. hivatalos nyilatartásba vételéről is gondoskodik, így a kiszemelt Mária királyné úti telek megvásárlása elől elhárulnak az akadályok; a belvárosi parcelláért 463.590 lejt fizetnek. Noha az adásvételi szerződést már június 22-én aláírják, a tulajdont csak jóval később, 1930. április 28-án te-

nus végén az Escher-szanatórium szomszédságában ünnepélyes ke-  
retek között nyitják meg az épí-  
tőtelepet. Az alapfalban Székely  
László műépítész helyezi el a per-  
gamenre írt, szelencébe zárt em-  
lékokmányt.

A nyári ceremónián még mo-  
solygó arcok azonban rövidesen el-  
komorodnak, s az egyre rosszab-  
bodó gazdasági viszonyok köze-  
pette az Rt. kölcsönpénzre szorul.  
Évi 10% kamat mellett az igényelt  
2500 angol fontra rugó tételt a Te-  
mesvári Bank és Kereskedelmi Rt.  
bocsátja rendelkezésükre.

#### **Díszebéd 120 főre**

A nehezen összekuporgatott  
költségvetéssel, illetve a helyható-  
ságok hezitáló magatartásával  
szemben a mesterek szorgalma,  
hozzáértése senkinek sem okozott  
csalódást. Mi sem bizonyítja ezt  
jobban, mint a pár hónap alatt el-  
készült négyzetes alkotás. Több  
hetes felkészülés előzte meg azon-  
ban a palota 1930. november 30-i  
avatóünnepségét. Korabeli króni-  
kásaink szerint a színház épületé-  
ben megtartott rendezvény fény-  
pontját a november 29-én műsorra  
tűzött hangverseny jelentette. Ja-  
kabffy Elemér országgyűlési kép-  
viselő a koncerten elmondott be-  
szédében a Magyar Ház létrejötté-  
nek jogi vonatkozásait a kisebbségi  
lét jellemző jegyeivel ellentételezte:  
„Mít gondolnak az Urak, ha egy  
külföldi eljut ide és az út egyik ol-  
dalán a német kultúra nagyszerű  
otthonát, a Banatiát látja, másikán  
pedig ezt a magyar palotát, elhiszi-  
e, hogy a nemzetkisebbségek itt ke-  
serves napjaikat élik? (...) Román  
polgártársaink aligha tekinthetik  
egy-egy ilyen kultúrápület emelé-  
sét annak bizonyosságául, hogy

hetetlen fellegrára.” A példaérté-  
kű létesítményt Jakabffy egy sok-  
gyermekes apához hasonlította:  
„Németalföldön régi szokás, hogy  
az új épületek frontjának ékesítésé-  
re a bejáratától jobbra az ornamentika  
egy seprőt, balra pedig egy szél-  
malmot ábrázol. A malom biztosít-  
sa, hogy a házban a kenyér soha ne  
fogyjon, a seprő az épületet a vil-  
lámcsapástól mentse meg. Ha a mi  
házunk kapujához ezeket a szimbólumokat  
tennénk, félek, másképpen  
magyaráznánk azokat, talán így:  
ebben a házban szélmalom-harcot  
folytatunk azért, hogy kisöprűzzék  
közéletünkéből a gyanúsításokat, a  
gyűlölködést és a korrupciót.”

Az ünnepség apropóját mind a  
helyi, mind pedig az erdélyi köz-  
élet valamennyi szereplője üdvö-  
zölte, egyesek személyesen, mások  
táviratban osztották meg örömeiket  
a bánsági kisközösséggel. Százhusz  
meghívott díszebédrel is megtisz-  
telte a történelmi pillanatot, a Ma-  
gyar Ház nagytermébe csak dél-  
után tértek vissza. Ilyen-olyan  
műkedvelő együttesek, csoportok  
produkcióit megkoronázva este a  
Bánsági Közművelődési Egyesület  
is publikum elé lépett.

Hogy a házavató tömegrendez-  
vényre nőtt-e e ki magát, vagy  
sem, azt ma már nehéz megítélni,  
sőt, szinte lehetetlen, ugyanis a  
ránk hagyományozott tudósítások  
csak nagyon nagy körülmény-  
ekkel fogadhatjuk el hiteles forrás-  
nak. Az újságcikkekben kiolvasható  
30-as évekbeli nyüzsgésről a felso-  
roltnál aligha több az információ.

#### **Nagyot nyeltek a szélsőségesek**

Az első nagy csapás Ambrózy  
halálának a pillanatában éri a Ma-  
gyar Ház Rt.-t. A báró életművén  
végigpásztázva nem csodálkozha-

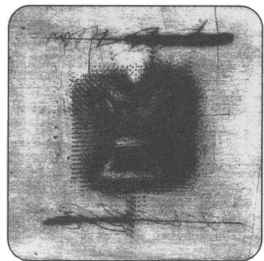
gyar Házban folyó tevékenysége-  
ket. Kakuk János elnök és Uhlyárik  
Béla ügyvezető elnök megkeresésé-  
re Marta Alexandru királyi helytar-  
tó kijelenti, azon kívül, hogy nem-  
tetszésük okairól a minisztériumot  
is értesíti, semmi érdemlegeset nem  
tehet az érdekükben. Hasonló kére-  
lemmel a későbbiekben a nőegylet  
is Marta elé járul – eredménytele-  
nül. Fordulatot csupán a Népi Szö-  
vetség 1939. áprilisában történő  
megszervezése hoz, mégpedig oly  
módon, hogy a belügyminiszter  
parancsára az alakulat július 15-én  
a Magyar Házban rendezi be az  
irodait. Bútoraival azonban nem  
egy, hanem egyenesen négy szer-  
vezet tölti meg a felosztalt MP  
termeit, kész tények elé állítva, sőt  
ellehetetlenítve a helyi magyarság  
törekvéseit; a Népi Szövetség a  
Nemzeti Újjászületési Front ma-  
gyar tagozata, az Erdélyi Magyar  
Gazdasági Egylet és a Népiroda kí-  
sérétében érkezik a ma már törté-  
nelminek számító helyszínre. A  
dísztermet elméletileg továbbra is  
bárki használhatta, gyakorlatilag  
viszont csak abban az esetben, ha  
az illetékes hatóságok engedélyez-  
ték az erre vonatkozó kérelmét.

Ennek ellenére a Magyar Ház-  
ban a hagyományos művelődési  
tevékenységek is beindultak. 1940-  
ben például az ingatlan második  
emeletén még egy ötezer kötetből  
álló könyvtár fogadta az olvasókat.  
A bibliotékát azonban – akárcsak a  
Rt. tulajdonát képező berendezési  
tárgyakat – az 1948-as államosítás-  
kor nyomtalanul elnyelte a föld.

#### **Kiközösködtek...**

Levéltári dokumentumok nem  
vallanak a Magyar Ház háború

**DERZSI SÁNDOR**



**Testamentum  
az  
anyagról**

Művelődés

## Új könyveink

Fekete Albert:

**Kolozsvári kertek.**

A régi Kolozsvár zöldterületei.

24 cm 66 l. 58 kép 180.000 lej

ISBN 973-7993-09-8

**Az erdélyi táj kérdései.**

Szerkesztette Fekete Albert.

Balogh Péter István, Borsodi Zsófia, Eplényi Anna, Fekete Albert, G. Tar Imola, Herczeg Ágnes, Jakab Csaba, Jakab Sámuel, Kabai

Róbert, Kolumbán Gábor, Ruprecht Eszter, Szabadics Anita, Szabó Anna, Szabó Zsolt, Szakács Barnabás, Szántó Catherine, Tóth Eszter és Vajda Szabolcs tanulmánya.

24 cm 120 l. 106 kép 220.000 lej

ISBN 973-86529-03-6

Derzsi Sándor:

**Testamentum az anyagról.**

Ezer vers.

Szerkesztette Lászlóffy Csaba.

11 cm 496 l. 160.000 lej

ISBN 973-7993-05-3



**AZ ERDÉLYI TÁJ KÉRDÉSEI**

Művelődés

Herepei János:

**Kolozsvár történeti helyrajza.**

Sajtó alá rendezte, szerkesztette és az utószót írta Sas Péter.

15 cm 718 l. 16 kép 350.000 lej

ISBN 973-7993-03-9

Herepei János:

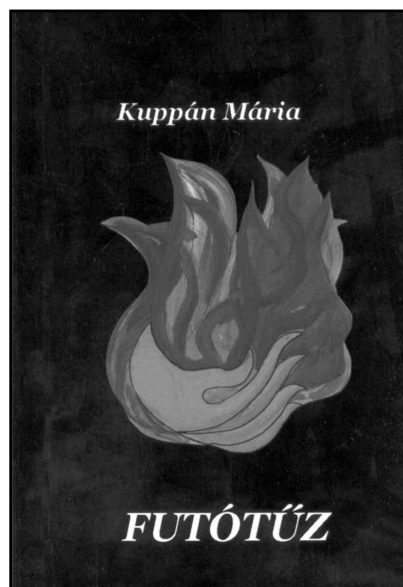
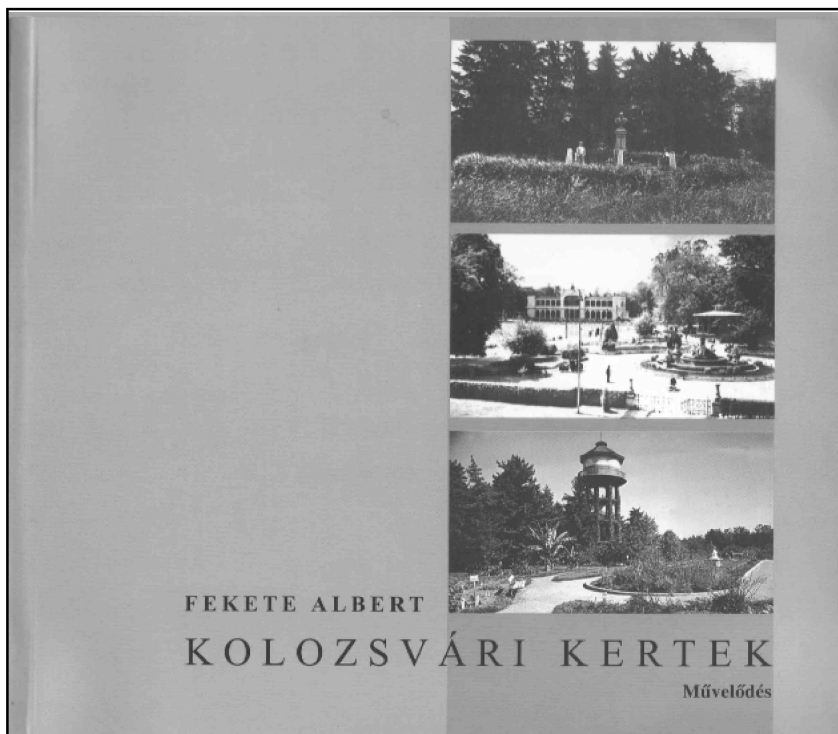
**A kolozsvári Farkas utcai református templom és kollégium történetéből.**

Sajtó alá rendezte, szerkesztette és az előszót írta Sas Péter.

12 cm 236 l. 10 kép 140.000 lej.

ISBN 973-86529-0-1





Kuppán Mária:  
**Futótűz.** Versek  
11 cm 96 l. Chira Mihai illusztrációival. 50.000 lej  
ISBN 973-7993-07-1

Sas Péter:  
**Az erdélyi festészet lírikusa, Tóth István.**  
21 cm 80 l. 67 kép 140.000 lej.  
ISBN 973-86529-1-X

**Sztánai Napok 2004.**  
Szerkesztette Szabó Zsolt.  
Balázs Imre József, Balázs Sándor,

Bertha Zoltán, Cseke Péter, Dávid Gyula, H. Szabó Gyula, Kántor Lajos, Költő József, Lisztóczy László, Pomogáts Béla, Sas Péter, Szabó Zsolt és Vallasek Júlia tanulmánya. (Sztánai Füzetek 1.)  
13 cm 140 l. 100.000 lej  
ISBN 973-86529-2-8

Mostis Károly:  
**Te sehol.** Versek.  
Az előszót írta Lászlóffy Aladár.  
12 cm 92 l. Könczey Elemér ill.  
80.000 lej. ISBN 973-7993-08-X

2004-ben megjelent kiadványaink megvásárolhatók vagy megrendelhetők a szerkesztőség címen









